

AZ ADÓFIZETÉSI MORÁL ÉS HAJLANDÓSÁG HATÁSA AZ
ADÓBEVÉTELEKRE

különös tekintettel az SZJA és ÁFA helyzetére

JELIGE: ODAADÓ

Lezárva: 2014. október 29.

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Bevezetés	3
1. Az adózás, az adófizetési morál története és az adócsalás megjelenése	5
2. Adófizetési morál és hajlandóság megalapozottsága - az adóerkölcs	10
3. Adózásról, adófizetési morálról és hajlandóságról általában	12
4. Az adóellenállás és az adóelkerülés korlátai az alapelvek.....	15
<i>4.1 A méltányosság alapelve</i>	<i>15</i>
<i>4.2 A rendeltetésszerű joggyakorlás elve</i>	<i>17</i>
5. Az adóelkerülés helyzete Magyarországon.....	19
6. SZJA csalás és az adófizetési morál összefüggéséről általában	21
<i>6.1 Az SZJA és az adófizetési morál - Magyarországi körkép</i>	<i>25</i>
7. Az ÁFA problémáról általánosságban	32
<i>7.1. Az ÁFA-helyzet Magyarországon.....</i>	<i>34</i>
8. Az online pénztárgép, az adófizetési morál, és az adófizetési hajlandóság triója .	39
9.Összegzés, értékelés.....	43

Bevezetés

„Vitam et sanguinem! Moriamur pro rege nostro Maria Theresia! Vitam et sanguinem sed avenam non!”¹ (Életünket és vérünket! Haljunk meg királyunkért, Mária Teréziáért! Életünket és vérünket, de zabot nem!) - hangzott el az 1741.évi pozsonyi országgyűlésen. Ha azt gondoljuk, hogy az adócsalás és az adó elkerülésének ötlete csak a rendszerváltozást követően, a piac megélénkülésével és a magyar emberek nagyobb mozgásterével jelent meg Magyarországon, tévedünk. A probléma ennél sokkal régebbi. Voltaképp az első regálék és hozzájárulások kötelezettségének megjelenésével, ha nem is a mai értelemben vett adócsalás, de a csalás és az adó megfizetésének elkerülése megjelent.

Dolgozatomban az adóbevételek változásain keresztül kívánom bemutatni azt a két nehezen megfogható és körülhatárolható területet, melyet adófizetési morálnak, illetőleg adófizetési hajlandóságnak nevezünk. Munkámban sorra veszem azokat a módszereket, elméleteket, amelyek az adófizetési morál és hajlandóság meghatározásával, valamint az adóellenállás problémakörével foglalkoznak, lebontva az SZJA és az ÁFA részterületeire. Vizsgálódásom középpontjában azért e két adónem áll, mert – azon túlmenően, hogy a leginkább köztudatban lévő adónemekről van szó – a legtöbb adófizető állampolgárt érintő adónemek így alkalmasak arra, hogy megfelelő mintául szolgáljanak az egész társadalmat érintő kérdések megválaszolásakor. Hogyan határozható meg az adófizetési morál és az adófizetési hajlandóság? Van szerepük az adóztatásban? Érdemes az elméleteket átültetni a gyakorlatba? A most következő fejezetekben ezekre a kérdésekre keresem a választ.

Választásom azért esett e területre, mert meglátásom szerint a jövő jogrendszereinek a metajurisztika egyes elemeit is fel kell használnia ahhoz, hogy minél inkább előremutatóbb felfogást tükrözvén, egy még hatékonyabb adórendszer alapjait tudják lefektetni. Bár az általam vizsgált terület rendelkezik megfelelő háttéranyaggal és

¹ <http://www.dip.hu/index.php?action=cikk&id=5854> (Letöltés ideje: 2014.10.20.)

irodalommal, mégis kevésbé kerül a figyelem középpontjába, annak ellenére, hogy napjainkban – különösen magyarországi viszonylatban - jelen van és hatásai szinte kézzel foghatóak.

A téma aktualitását jól mutatja a magyar jogrendszerben az adókulcsok terén és az adóztatás folyamatában bekövetkezett változások. Gondolok itt az Európai Unióban is a legmagasabbnak mondható ÁFA-kulcs bevezetésére, a viszonylag alacsonnyá és egykulcsossá tett SZJA-ra, vagy az online pénztárgépek széleskörű bevezetésére. A legnagyobb átalakítások természetesen fizikai változások tömkelegét indukálták, azok társadalmi lecsapódásait azonban mindenképpen szükséges és érdemes vizsgálni, ha a bevezetett változtatások elfogadottságát vagy éppen sikerességét kívánjuk felmérni.

Dolgozatom számos ponton kapcsolódik jogon túli területekhez, így például az erkölcs vagy a moralitás területeihez. Ezeket érintve szeretnék eljutni az általam fontosnak tartott kérdés megválaszolásához, vagyis egészen pontosan ahhoz, hogy hogyan tudják befolyásolni a megnevezett intézmények az adóztatást, számszerűsítve pedig az adóbevételeket. Dolgozatom elsősorban pénzügyi jogi alapokra épülve próbálja számszerűsíteni e két intézmény jelenlétét, rámutatva arra, hogy itt nem csak elméleti fejtegetésekről van szó, hanem gyakorlati hasznai is van azok alkalmazásának.

1. Az adózás, az adófizetési morál története és az adócsalás megjelenése

Az adó megjelenése egyidős az állam megjelenésével. Vizsgálatom tárgyának bemutatása előtt sorra kell venni az adófizetési morált és hajlandóságot megalapozó történeti eseményeket, fogalmakat. A magyar adójog adó definícióval nem szolgál, így az adó természetéből fakadó tulajdonságokból kell kiindulnom. Én az adó valamint az adózás meghatározása során az alábbi kritériumokkal értek egyet: az adó kötelező jellegű, ellenszolgáltatás nélküli, általános, pénzbeli szolgáltatás, melyet az állam vagy más közhatalmi szervezet jogszabályok alapján hajt be.² Ennek megfizetésére az adófizetési kötelezettség keletkezésekor kerül sor. Általános megfogalmazás szerint, az adófizetési kötelezettség annak a ténynek a bekövetkezésekor keletkezik, amellyel az adóztatandó ügylet tényállásszerűen megvalósul.³

Az adózás és az adófizetési kötelezettség a Bibliában is megjelenik, amikor a farizeusok megkérdezik Jézust: „Szabad-e a császárnak adót fizetnünk?”. Ezután Jézus elkért egy pénzértmetől tőlük majd azt mondta: „Adjátok meg azt ami a császáré a császárnak, és azt ami az Istené az Istennek.”⁴ A Bibliában máshol is találunk ehhez a témához kapcsolódó írást, így például Pál apostol Rómabeliekhez írt levelében, ahol kifejezetten az adófizetési morálról szól! „Szükséges engedelmeskedni nem csak a haragért, hanem a lelkiismeretért is. Mert azért fizettek adót is; mivelhogy Istennek szolgál kik ugyanebben foglalatostkodnak. Adjátok meg ezért kinek-kinek, amivel tartoztok, akinek adóval az adót, akinek vámmal a vámot...”⁵

A római jogban a klasszikus értelemben vett büntetőjog nem alakult ki, de adófizetési kötelezettség létezett, így ennek pönalizálása jelen volt az elkülönült jogág hiánya ellenére is. Bár igen kezdetlegesen, hiszen a római jogban ismert magánjogi dominancia e

² KIS Tünde – SZTANÓ Imréné: *Adózás, Társadalombiztosítás, Támogatás. 1.1. Az adó fogalma.* http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_d6_1100_1101_1103_adozas_tb_scorm/borito_i_HC3kZVDjjG0vS0h.html (letöltés ideje: 2014.10.20.)

³ HALUSTYIK Anna: *Pénzügyi Jog I.* Budapest, Pázmány Press, 2013. 257.o

⁴ Nagy Képes Biblia, Pantheon, 1993. Máté 22, 17-22.

⁵ Uo. Róm 13, 5-7.

téren is érvényesült. A közjogi szabályozás tehát soha nem érhetette el a római magánjog fejlettségét. A római jogban az adócsalás tényállásához legközelebb a lopás (furtum)⁶ valamint a hamisítás (falsum)⁷ álltak.

A középkor századaiban adónemek sokféleségével és meg nem fizetésük esetére büntetések garmadával találkozhatunk. Büntették a hamis adóbevallást, a vámfizetési kötelezettség megtagadását, illetve a fondorlatos kibúvást. Az adó meg nem fizetése önmagában azonban enyhébb büntetés kiszabását tette lehetővé. A XII. sz.-ban a germán jogban már megjelent a nem-tudás miatti enyhítés, sőt a vis maior esetköre is mint mentőköörülmény.⁸

Az újkorra az egyes elkövetési módok büntetéséről a kártérítésre tevődött át a hangsúly. A bűnösség kevésbé játszott szerepet, nem is volt a bizonyítás tárgya, vélelmen alapult. Mivel az egyes államok fiskális érdekei előtérbe kerültek, így a büntetőjogi szabályozásból lassan eltűntek az adóelkerüléssel kapcsolatos tényállások. Összességében megállapítható, hogy a büntetőjog csak a legsúlyosabb területekre terjesztette ki hatáskörét, míg a szabályozás másik része a pénzügyi hatóságokra hárult. Így a pénzügyi büntetőjog megoszlott a hatóságok között.⁹

Szent István király törvényeiben rendelkezett adókról, ilyen volt például az egyházi tized. Az adók bevezetése mellett megjelenik a kötelességszegés következménye is, hiszen szankcionálta a tized elrejtőjét, illetőleg azt, aki az egyház részére félretett tizedet meglopja. Ez utóbbi esetben az elkövetőre „közönséges tolvajként” tekintettek.¹⁰

Hazánkban a XVIII. sz. végéig kezdetlegesnek nevezhető szabályozással találkozhatunk, mégis figyelemre méltó I. Zsigmond 1405-ös rendelkezése, amelyben már az általános adófizetés és a progresszivitás mellett megjelenik a mai adómentességhez hasonló intézmény is.¹¹ Érdekesség, hogy ekkoriban a mai értelemben vett pénzbeli adófizetés

⁶ FÖLDI András-HAMZA Gábor: *A Római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2011. 563.

⁷ <http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/3116.html> (Letöltés ideje: 2014.10. 20.)

⁸ ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 8. Adócsalás*, Athenaeum Budapest, 1930. 15.

⁹ ANGYAL i.m. 19.

¹⁰ Szent István király dekrétomainak Második könyve 52. fejezet a tizedről.

¹¹ Lásd 1405. évi X. tc. (I.dekrétum) Luxemburgi Zsigmond

korántsem volt jellemző. Az adó megfizetésére - a lőporon és salétromon kívül - a só szolgált, mely tulajdonképpen az egyik legfontosabb adónem volt, így nem csoda, hogy főképp a sóval való sáfárkodást tekintették adócsalásnak.¹² Erre megfelelő bizonyítékul szolgálhat azaz I. Zsigmond uralkodása alatt hozott törvénycikk, amely súlyos szankciókat helyezett kilátásba azokkal szemben, akik külföldről származó só behozatalával kikerülve a hazai sóregálét, azt meg nem fizetve rövidítették meg a kincstárt.¹³ A XVIII. sz. vége fele azonban megjelentek a harmincadhivatalok, amelyek már kifejezetten az állami bevételek meg nem fizetését próbálták megelőzni és szankcionálni. 1843-ban létrejött a császári-királyi pénzügyőrség, amely főként a jövedéki típusú (alkohol) bevételek ellenőrzését szolgálta.¹⁴

Az 1848-as szabadságharc leverését követő abszolutizmus időszakában főleg az - udvari kamarából átalakult - császári-királyi pénzügyminisztériumon keresztül valósult meg az állami bevételek ellenőrzése. A kiegyezés után számos törvény született, amely az adózás legkülönbözőbb válfajait szabályozta, ezek közül kiemelendők az 1868-as rendelkezések. E szabályok már valódi visszatartó erőt jelentő rendelkezések voltak, melyben szabályozták az adó kivetését, megkülönböztették a kincstár megrövidítésének szándékos voltát, (90-91§) illetve a kisebb áthágásokat, az adó megfizetését, annak elmaradása esetére bizonyos ingóságok lefoglalását és felállították az ezek elbírálására jogosult szervet, a pénzügyi törvényszéket, amely a korábbi jövedéki törvényszék helyét vette át.¹⁵ Mint láthatjuk az anyagi jogi szabályozás - igen fejletten - különbséget tett aközött, hogy a kincstár megrövidítésének szándéka fenn állt-e vagy sem. A Csemegi- kódex az adócsalás tényállását azonban nem ismerte, adócsalás-szerű kihágás definíciót a közadók kezeléséről szóló 1883.évi XLIV. tc. tartalmazott.¹⁶

Az I. világháborút követően 1920-ban fogadta el a Nemzetgyűlés az államkincstár megkárosítására irányuló büntettekről és vétségekről szóló 1920.évi XXXII. tc.-et,

¹² JÁVORSZKI Tamás: *Az adócsalás törvényi tényállásának története*, Belügyi szemle, 2005/4. (53. évfolyam) 88-90. o.

¹³ Lásd 1405. évi XX. tc. (I.decrétum) Luxemburgi Zsigmond

¹⁴ MOLNÁR Gábor Miklós: *Az Adócsalás*, Doktori értekezés Pécs, 2011. 19.

¹⁵ Lásd. 1868. évi XXI. tc. a közadók kivetése, befizetése, biztosítása, behajtása és pénzügyi törvényszékek felállítása iránt

¹⁶ Lásd. 1883. évi XLIV. tc. a közadók kezeléséről 100. §

melyben először szerepel az adócsalás meghatározása. Bár a definíció formális volt,¹⁷ ki kell emelni, hogy az adócsalás vétség, melynek kísérlete is büntetendő lett, továbbá több figyelemreméltó minősített esettel is találkozhatunk, például a közhivatalnok általi, a visszaeső vagy az üzletszerű elkövetés kategóriája, amely esetén az adócsalás már, mint büntett jelenik meg.¹⁸ A „pénzügyi büntetőjog”, mint megfogalmazás így végre értelmet nyert, hiszen egy valódi szankcióval bíró tényállás, az adócsalás, a magyar jogrendszer részévé vált.

A II. világháború után a szabályozás egységesült az 1950.évi 47.tvr-rel, amely a pénzügyi büntettekről szólt. A pénzügyi kihágást ekkor külön törvény szabályozta, ahogy a jövedékkel kapcsolatos terhek megfizetésének elmulasztását is. Kiemelendő továbbá az 1959. évi 18. számú tvr. Ez az első olyan hazai szabályozás, amely csak olyan cselekményeket rendel büntetni, amelyek valamennyi adónem esetén megvalósíthatók. Pontosan emiatt e rendelkezés az 1961-es Btk. fogalom meghatározásának előfutára és alapja volt.¹⁹

Az 1961-es Btk. egyértelműen meghatározta az adócsalás²⁰ tényállását, - amely azonban számtalan változáson ment keresztül. Az adócsalásnak szabálysértési alakzata is ismert volt, bizonyos értékhatár alatt. A korábbi Btk. szintén meghatározta az adócsalás²¹ tényállását. A hazai adózásban igazi fordulatot pedig az 1988-as adózási reform teremtett. Általánossá vált a személyi jövedelemadó, bevezetésre került az ÁFA és az önadózás rendszere is fejlődésnek indult.²² A korábbi Btk.-ban az adócsalás tényállását 2011. december 31.-ével eltörölték, de a törvényhozó kibővítve a korábbiakat a Btk. 310 §-ában, mint költségvetési csalás rendelte büntetni az adózással kapcsolatos

¹⁷ 1. § Adócsalás az a cselekmény, amelyet adóról vagy egyéb köztartozásról rendelkező törvény kifejezetten adócsalásnak nyilvánít.

¹⁸ Lásd 1920. évi XXXII. törvénycikk az államkincstár megkárosítására irányuló büntettekről és vétségekről (adócsalásról) 1.-4. §

¹⁹ MOLNÁR i.m. 23-25.

²⁰ Lásd. 1961. évi V. törvény 248. §

²¹ Lásd. 1978. évi IV. törvény 310.§

²² MOLNÁR i.m. 28-29.

bűncselekményeket. Az új Btk. megtartja a költségvetési csalás²³ tényállását és apróbb módosításokkal annak tartalmát is átveszi.

A történeti áttekintés végén megállapítható, hogy az adócsalás és az adóval való trükközés – mégha különös formákat is ölt, továbbra is jelen van, ahogyan jelen volt mindig is az emberiség első fejlettebb civilizációi óta.

²³ Lásd. 2012. évi C. törvény 396. §

2. Adófizetési morál és hajlandóság megalapozottsága - az adóerkölcs

Amint láthattuk az adócsalás és az adó elkerülése szinte végigkíséri történelmünket. Dolgozatom elején arra próbálok meg válaszolni, hogy mióta és hogyan kezdtek el azzal foglalkozni, hogy a büntetőjog területén kívül is felvegyék a harcot az adóelkerülőkkel. Ez irányú felvetések és elméletek megjelenése jogtörténeti szempontból egyértelműen az első írott kodifikációs törekvésekhez köthető melyek megalkotását már szakmai érdekegyeztetések előzték meg.

Magyarországon az első adócsalást is konkrétan nevesítő törvény kapcsán (1920. évi XXXII. tv.) Angyal Pál már egyenesen a törvény céljai között említi az adóerkölcs megjavítására irányultságot.²⁴ Angyal komoly problémaként emeli ki, hogy a törvény teljesen természetesnek veszi, hogy a kincstár megrövidítésén senki sem ütközik meg, mintegy azt természetesnek véván, csak jövedéki kihágásnak minősítik.²⁵

Ennek ellenére érdekes, hogy a hivatkozott törvénycikk miniszteri indoklása szerint az adóerkölcs javítására csakis egy fajta módon kerülhet sor, ez pedig az egyes elkövetési magatartások megvalósulása esetén a szigorú büntetés.²⁶ Takács György 1929-es írásában azonban pontosan ennek az ellenkezőjét fejt ki, amely szerint a büntetőjog eszközeivel az adóerkölcsre egyáltalán nem lehet hatni.²⁷

Meglehetősen figyelemreméltó azonban a miniszteri indoklás azon része, amelyben azt taglalja, hogy az adóerkölcsre nevelést már az iskolában el kell kezdeni, és már a gyermekekben tudatosítani, hogy aki az államot károsítja az a hazának ellensége.²⁸ Bár a gondolkodást és a közfelfogást egy poroszos neveléssel nem lehet megváltoztatni, sőt az elképzelés gyakran kontraproduktívnak mutatkozik, mégis a kor kontextusában szemlélve

²⁴ ANGYAL i.m. 6.

²⁵ Uo. 6-7.

²⁶ 1920.évi XXXII. tv. miniszteri indoklása 6-7.

²⁷ TAKÁCS György: *Az Adómorál: Kísérlet az adóerkölcs társadalmi, történeti és politikai alapjainak meghatározására*. Franklin Társulat bizománya, 1929. 42-44. Magyar Jogászegyleti Értekezések XX. kötet 99. füzet

²⁸ 1920.évi XXXII. tv. miniszteri indoklása

egy olyan haladó és egyértelműen előremutató magyarázat ez, amely előrevetíti, hogy a pénzügyi bűncselekmények valamint az adó meg nem fizetése ellen nem a büntetőjog az egyetlen fegyver.

Az 1920-as rendelkezés után átfogó törvény nem került elfogadásra a szocializmus időszakában, a múlt rendszerben pedig az erkölcs és moralitás kérdése teljesen más kontextusban merülhetett csak fel. Ennek megfelelően létezett egy sajátos ún. „szocialista erkölcs” mely aligha hasonlítható össze mai névrokonával. Így az adózási erkölcs új kontextusban az adófizetési morál és hajlandóság kérdéskörében került elő a rendszerváltozás után. Természetesen nemzetközi szinten több értekezés is aktívan foglalkozott a kérdéssel, ám ezen elméletek is csak a vasfüggöny leomlása után érhettek el Magyarországra.

3. Adózásról, adófizetési morálról és hajlandóságról általában

Miben különbözik az általam említett adófizetési morál és hajlandóság a korábban említett adóerkölcsötől? Miért szükséges a differenciálás? A két fogalom korábban is ismert volt, melyeket azonban anno két, az adóerkölcstől felfogott ellentétes nézetnek vélték.

Alapvetésem, hogy az adóerkölcs nem más, mint az adófizetési morál és a hajlandóság összefoglalása. Először különbséget kell tenni az adó meg nem fizetésének teljesen illegális volta és az adók – az adott jogszabályok megkerülésével történő - meg nem fizetése között, mely végső soron ugyanazon eredményhez – az adófizetés elmulasztásához vezet. A különbségtétel azért fontos, mert nem mindegy, hogy milyen eszközökkel veszi fel a harcot az állam az adófizetés elősegítésének érdekében, illetőleg az adók meg nem fizetésének szankcionálására. Álláspontom szerint nem lehetséges, hogy- e két problémát egyként kezeljük és megváltoztatásukra egy önmagával is vívódó adóerkölcs fogalommal válaszoljunk. Az adóerkölcs kiindulási pontként megfelelő és elegendő, de a megoldáshoz mélyebbre kell ásunk.

Nem mindegy, hogy az adó meg nem fizetésére a jogszabály megkerülésével vagy annak teljes mértékben történő elvetésével kerül sor. Az első esetben az egyes eljárási módszerek szigorításával, és a “kiskapuk” megszüntetésével talán orvosolható a probléma, bár az adózás morális vetülete itt sem elhanyagolható. A második esetben már komolyabb intézkedésekre, és az adózók moráljának tényleges javítására is szükség van. De mi visz rá egy embert, hogy az adót ne fizesse meg és felvállalja az esetleges bírságokkal, büntetésekkel együtt járó rizikót? Mi befolyásolja az adófizetési morált? A hajlandóságot? Létezik egyáltalán ilyen, és ha igen, van egzakt definíciója?

Ahogy korábban is utaltam rá, az adófizetési morál és hajlandóság nem egy és ugyanaz, hanem két egymást az adóerkölcstre tekintettel kiegészítő fogalom. Az adófizetési morál a személy bensőjében alakul ki, és mint ilyet befolyásolni csak közvetetten lehet. Szilovics Csaba az adómorál kifejezést használja, és megállapítja, hogy arra kifejezett hatást:

- a közpénzek felhasználásának módja,
- azok átláthatósága,
- és az elszámoltatás gyakorol.

Szerinte a “mögöttes” közösségi célok felismerése képezheti az adómorál alapját.²⁹ Ez egy személyes meggyőződés, az államba, a mindenkori vezetésbe és az abba vetett hit, hogy az adófizető végső, egyéb juttatások révén „visszakapja” az általa befizetett összegeket.

Amennyiben a kiindulópontot úgy határoztuk meg, hogy az adóerkölcs két végpontja az adófizetési morál és a hajlandóság, a Szilovics féle definícióval pedig meghatároztuk a morált, a büntetőjog terrénumába tartozó színtiszta bűnözést kizárjuk, akkor deduktív módon meg tudjuk határozni az adófizetési hajlandóságot. Az adófizetési hajlandóság tehát álláspontom szerint nem más, mint az egyént érő, olyan külső ráhatás, amely a pénzügyi jog területén, mintegy a szankciók kilátásba helyezésével kényszeríti rá az egyént arra, hogy a közterhekhez ő is (arányosan) hozzájáruljon. Például magasabb bírságok kilátásba helyezésével, sokkal inkább hajlandó az egyén befizetni az adót, mint elenyésző szankciók esetén. Ennek oka, hogy egy magasabb bírság már nem biztos, hogy financiálisan elviselhető lenne a számára. Egyértelműen megállapítható, hogy az adófizetési hajlandóság sokkal könnyebben befolyásolható, mint a morál, ám legalább annyi kockázatot is rejt magában.

Az adófizetési morált több tényező is befolyásolja. Függ attól, hogy milyen mértékű kötelezettsége van az adófizetőnek, milyen a társadalmi és szociális helyzete, vagy éppen az, hogy milyen előnyökkel járna számára az adó esetleges elkerülése. Mindezeket az adófizető tapasztalatai és igazságérzete szerint több vagy kevesebb tudatossággal, de általában mérlegeli, és kialakít egy képet arról, hogy vajon az általa teljesített befizetést az állam megfelelően használta-e fel.³⁰ Értem ezalatt, hogy történtek-e környezetében változások, történt-e előrelépés az ország vagy akár a saját életében. Az adófizetési

²⁹ SZILOVICS Csaba: *Csalás és Jogkövetés az Adójogban*, Gondolat, Budapest, 2003. 80.

³⁰ SZILOVICS (2003) i.m. 80.

morált tehát ugyanúgy befolyásolhatja egy új játszótér megépítése, mint egy adókedvezmény.

Az adófizetési hajlandóságot ezzel szemben nem csak az egyén szubjektív értékelése és előnyeinek vizsgálata befolyásolhatja, hanem közvetlen módon az állam is, szabályozással. Ebben különbözik az adófizetési moráltól. Így például ha az állam egyszerűbb adózási formákat vezet be, ez az ellenőrzést is könnyebbé teszi, így alacsonyabb szintre tudja szorítani a kiesett bevételek összegét, hisz az adó meg nem fizetése esetén az ellenőrzés és a tettenérés könnyebb. Azonban láthatjuk, hogy itt már inkább kényszerről van szó, mint morálról, vagy igazságérzetről, hiszen az adófizető azért fizeti meg az adót, hogy mentesüljön a bírságok alól. A kényszerszelem pedig egy idő után büntetőjogias vonásokat ölt, amely miatt az adózás valódi értelmét veszíti, hiszen csakis a kilátásba helyezett szankciók miatt fizetnek az adózók. Ennek veszélyét abban látom, hogy a túlzott kényszer, egy bizonyos ponton túl, az ellenkezőjét érheti el.

A fogalom meghatározás alapján pedig szólnunk kell a büntetőjogról és a szándékos adócsalásról. E területre már csakis a büntetőjog eszközeivel lehet hatni, hiszen itt nem általános boldogulásról, vagy trükközésről hanem bűncselekményről van szó, amely esetén értelemszerűen a moralításra vagy a hajlandóságra nem tudunk hatni.

Azt viszont látnunk kell, hogy az adóellenállás és az adóelkerülés korlátjaiként és útjelzőiként nem csak a fent említett fogalmak jelennek meg, hanem az adózási alapelvek is, melyek az adóztatás területét kijelölve alapozzák meg azon eszközök elhelyezkedését, melyekkel az adózást befolyásolni lehet.

4. Az adóellenállás és az adóelkerülés korlátai: az alapelvek

Az adózási alapelveket sokan sokféleképpen csoportosítják, számos megközelítés született az évek során - pl.: Smith vagy Musgrave tollából. Dolgozatomban a hatályos magyar szabályozásra és alapelvekre fogok koncentrálni. Az adózás rendjéről szóló törvény (a továbbiakban Art.) számos alapelvet nevesít³¹, vizsgálódásom középpontjában azonban két alapelv áll, a méltányosság elve, valamint a rendeltetésszerű joggyakorlás elve.

Azért ezt a két elvet emelem ki, mert ez a két elv a legképlékenyebb és talán a leginkább „gumi-szabályozás”. A két elv segítségével hívásával megfelelően lehet szemléltetni, hogy az adózást vagy annak esetleges meg nem fizetését nem lehet egzakt módon leírni.

4.1 A méltányosság alapelve

A méltányosság elve, nem csak az adóztatást, de még csak nem is az egész pénzügyi jogot, hanem az egész jogrendszert átható olyan alapvető elv, amelyet minden jogág ismer. Az Art. 1§ (6) bekezdése szerint “Az adóhatóság köteles méltányosan eljárni, és ha a törvényekben, illetve e törvényben meghatározott feltételek fennállnak, az adótartozást mérsékli, illetve fizetési könnyítést engedélyez.” A méltányosság elve leginkább az adóhatóság és az olykor drákói szigorral meghozott adótörvények kiegyensúlyozását célozza, az adóalanyok érdekében. Mivel az anyagi és eljárási adótörvények megtartása az adózó számára komoly terhet jelent, fontos, hogy az adóhatóság eljárását áthassa a méltányosság elve.³²

Samuelson és Nordhaus szerint a méltányosságnak két fajtája van. A méltányosság egyik típusa a horizontális, amely az egyenlőkkel való egyenlő bánásmódot jelenti, a másik a vertikális mely szerint azokat, akik eltérően élnek különbözően kell adóztatni.³³ Láthatjuk, hogy Samuelson és Nordhaus az adórendszert átfogóan fogalmazta meg miért is kívánatosabb egy progresszív rendszer. Ha a rendszer progresszív a méltányosság már

³¹ Lásd.: 2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről 1. §

³² LOMNICI Zoltán: *Adóperek könyve*, HVG-ORAC, Budapest, 1999. 82.

³³ Paul A. SAMUELSON– William D. NORDHAUS.: *Közgazdaságtan III.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990. 1036-1048.

eleve megjelenik az adórendszerben. De hogyan nyilvánulhat meg egy olyan rendszerben ahol az adó egykulcsos, és hogyan az eljárásban? A kérdés azért is időszerű, mert az Art. nem az egész adórendszer méltányosságáról, hanem csak az eljárás méltányosságáról szól.

A kérdés mindkét része egyszerre megválaszolható, hisz a rendszer “adózóbarátabb” működését a magyar szabályozás az ügyintézés, illetőleg az egyes szankciók egyénre szabott elbírálásában valósítja meg. A válasz egy immanens progresszivitást sejtet magában, hiszen az ügyintézés módján kívül - például iratbetekintéshez való jog - olyan megoldásokat is tartalmaz a törvény, mint például az adóbírság csökkentése, vagy fizetési kedvezmények, amelyek már valóban méltányosnak tekinthetők.³⁴

A méltányosság tárgyalása esetén nem elhanyagolható az egyes kedvezmények jelenléte - mint például a családi adókedvezmény, vagy a bizonyos szektoroknak adott különös kedvezmények jelenléte sem, ez azonban nem közvetlenül kapcsolódik a méltányosság alapelveihez.

Sokkal inkább érdekes számunkra a gyakorlat, mely valódi befolyással lehet az adózók viselkedésére és moralitására. Az Art. az eljárás méltányosságáról beszél, így nem hagyható figyelmen kívül a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban NAV) bírságolási útmutatója, amely a méltányosság alapelveinek gyakorlati alkalmazásának adja meg a kereteit.³⁵ Már az alapelvekről szóló első részben az útmutató leszögezi, hogy az adózó javára szóló körülményeket és bizonyítékokat is fel kell tárni, melyeket az eljárás során figyelembe kell venni.³⁶

Szintén a méltányosság megjelenése a mulasztási bírság kiszabásakor az „első mulasztók” esetében a felszólítás kiküldése, illetőleg a bírság alapjának jelentős

³⁴ HALUSTYIK i.m. 88.

³⁵ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal által kiadott 3015/2012. számú útmutató az állami adóhatóság bírságolási gyakorlatáról. (Letöltés ideje: 2014.10.15.)
http://nav.gov.hu/data/cms239727/Birsagolasi_utmutato_2012.pdf (továbbiakban: NAV útmutató)
Részben módosította: A Nemzeti Adó- és Vámhivatal elnöke által kiadott 3003/2014. útmutató az állami adó- és vámhatóságnak az adózás rendjéről szóló 2003. évi XCII. törvény hatálya alá tartozó bírságolási gyakorlatáról szóló 3015/2012. számú útmutató módosításáról (Letöltés ideje: 2014.10.15.)
http://www.nav.gov.hu/data/cms319927/3003_2014_2014.01.24.pdf

³⁶ Uo. 1.

mérséklése. Az ügy elbírálása során megjelenik a „tőle elvárhatóság” fogalma, valamint az adózó javára értékelendő olyan körülmények, mint például az, hogy az adófizető gyakorlattal nem rendelkezik, mulasztással korábban nem szankcionálták vagy az adózó egyszerű tevékenységet egyedül folytató magánszemély.³⁷

A méltányosság, mint látjuk nem egy kiüresedett alapelv, melynek benne „kell” lennie a törvényben, hanem valóban, azt tartalommal tölti ki a gyakorlat.

Most azonban vizsgáljuk meg a másik pólust, a rendeltetésszerű joggyakorlás elvét, amely – kis túlzással – tulajdonképpen a méltányosság elvének inverze, hiszen az államot és az adórendszert, vagyis végső soron az emberek közös vagyonát védi az olyan magatartásokkal szemben, melyet konkrétan ugyan nem szabályoznak jogszabályok, de mégis az adórendszert károsítják.

4.2 A rendeltetésszerű joggyakorlás elve

Az Art. 2 § (1) bekezdés szerint: „Az adójogviszonyokban a jogokat rendeltetésszerűen kell gyakorolni. Az adótörvények alkalmazásában nem minősül rendeltetésszerű joggyakorlásnak az olyan szerződés vagy más jogügylet, amelynek célja az adótörvényben foglalt rendelkezések megkerülése.” Ez az elv szorosan összefügg a szerződések értelmezésének elvével, ugyanis ebben az esetben azt kell vizsgálni, hogy az adott esetben a szerződés vagy más jogügylet valódi célja-e az, amit abban meghatároztak vagy pusztán az adó megkerülése.³⁸

Pontosan ugyanezre mutat rá, már a hatályos szabályozás tükrében a NAV, amikor azt írja, hogy nem rendeltetésszerű a joggyakorlás, ha a szerződés vagy a jogügylet nem az azzal elérhető gazdasági előny megszerzése végett, hanem az adózási szabályok megkerüléséből eredő előny céljából jön létre.³⁹

³⁷ Uo. 8-10.

³⁸ LOMNICI i.m. 103-104.

³⁹ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal által kiadott 3002/2013. útmutató a pénzforgalmi számlanyitásra kötelezett adózók közötti 1,5 millió forintot meghaladó készpénzfizetés korlátozásáról Budapest, 2013. február 7., 5.

Érdekes lehet és véleményem szerint még ma is helytálló az a megállapítás amelyet, az 1/1998 KJE fogalmaz meg. A jogegységi határozat szerint ugyanis figyelembe kell venni az adózók társadalmi helyzetét az igazságosság érvényesítése és az arányos közteherviselés szempontjából, azonban arra is figyelemmel kell lenni, hogy a magánszemély jogát ne visszaélésszerűen gyakorolja. A jogegységi határozat egybefoglalja, az általam említett két alapelvet, megerősítve ezáltal azt, hogy ez a két elv sokszor egymásba fonódik és mindig is az adózás illetve az adózási rendszer két sarokkövét fogják jelenteni.

A sarokköveket azonban sajnos néha tudatosan vagy nem veszik, vagy nem akarják észrevenni. Mikor pedig a sarokköveken átlépnek, vagy azokat megpróbálják odébb rúgni, rájövünk, hogy mennyire fontos lenne a “határátlépőket” visszaterelni az útra. A visszaterelés pedig talán sokkal egyszerűbb lenne, ha csak odakísérnénk őket, hogy maguktól állítsák helyre a köveket, minthogy attól még messzebbre űzve őket végeláthatatlan gödörbe ebrudaljuk a helyes utat elhagyókat.

5. Az adóelkerülés helyzete Magyarországon

Az elméleti alapok lefektetését követően, kilépve a való világba először meg kell vizsgálnunk azt a problémát, amelyre megoldást akarunk találni. A problémánk alapja nem más, mint az adó elkerülése. Adó elkerülése természetesen összefügg a rejtett gazdasággal, melyet a hazai kutatók közül – többek között - Bélyó Pál is vizsgált. 2008-as tanulmányában leírja, hogy a rejtett gazdaság egy összetett folyamat, így annak fogalmi mivoltából - azaz az eltitkolásból - fakadóan, nagyrészt csak a múltat tudunk támaszkodni.⁴⁰

Magyarországon az eddigi adatok alapján a leggyakoribb adóelkerülési magatartásokat az alábbi táblázat - (1. ábra)⁴¹ - nem taxatív - szemlélteti:

Adóelkerülés módja	Tipikus példák
Afa csalás	• Vállalkozói bevételek elrejtése a vállalkozó és a vásárló összejátszásával (számla nélküli teljesítés) • Import eltitkolás • Nem jogos visszaigénylés (pl. fiktív számla)
Jövedelemeltitkolás	• Tőkejövedelem eltitkolása: eltitkolt vállalkozói bevételek után (számla nélküli teljesítés) • Munkavállalói jövedelmek eltitkolása: fekete munka, illetve a bérek aluljelentése (részben zsebbe fizetés) - a munkavállaló és a munkaadó összejátszásával
Adóoptimalizálás (szabályok megkerülése)	• Munkajövedelem tőkejövedelemként történő kimutatása (illegális formája a színlelt szerződés, legális a vállalkozó által önkéntesen bevallott alacsony munkajövedelem) • Vállalatok, vállalkozók: az adóbázis csökkentése nem valós költségeírásokkal, magánfogyasztás költségként történő elszámolása • Külföldi tulajdonú vállalatok adóelkerülése (jövedelem átcsoportosítás finanszírozás, transzferár vagy bilaterális kedvezmény segítségével) • Kamatadó elkerülése életbiztosítás vásárlásával • Luxusadó elkerülése az ingatlan több részre bontásával

Amint azt láthatjuk, az adózás elmulasztása szinte minden adónemet érint. A korábban

⁴⁰ BELYÓ Pál: *A rejtett gazdaság nagysága és jellemzői*. Statisztikai szemle, 86. évf. 2. szám. 115.

⁴¹ KREKÓ Judit – P. KISS Gábor: *Az Adóelkerülés és a magyar adórendszer*. Magyar Nemzeti Bank tanulmányok 65, Budapest, 2007. 14.

kifejtettek szerint dolgozatomban azonban csak az ÁFA és az SZJA területeit vizsgálom. Önállóan – értem ez alatt, hogy csak az egyik vagy csak a másik adónemben történik ellenállás – nagyon ritkán fordulnak elő. Így például egy vállalkozás ha ún. ‘zsebbe fizetést’ alkalmaz, meg tudja takarítani a járulékokat és mindez így nem jelenik meg költségként, ennek eredményeként pedig a vállalkozásnál több pénz marad. Ha azonban a vállalkozás a jövedelmeit is el tudja ‘tüntetni’, tehát nem állít ki számlát vagy hamisan számolja el a költségeit, a nyeresége még nagyobb.

De nem feltétlenül kell megragadnunk a feketegazdaság - tehát a teljes csalás - területén, ugyanis gyakran a szürkegazdaság is hasonlóan nagy erőforrásokat von el az állami költségvetésből. Haladó gondolkodást tükröz Tonin azon meglátása, mely szerint, ha emeljük a minimálbér összegét, a bevételek is növekedésnek indulhatnak. Szerinte ez sokkal hatásosabb lehet, mint az ellenőrzések és az ellenőrző apparátus növelése. Tanulmányában a minimálbér-szabályozást és a munkavállalók adóelkerülésének kapcsolatát vizsgálta, melynek következtetéseként arra jutott, hogy a minimálbér politika nem lehet hatásos, ha nincs egyértelmű visszacsatolás arról, hogy az egyén valóban minimálbéren van-e bejelentve. Hiszen így a minimálbér emelése, pont az ellenkezőjét, azaz az állami bevételek csökkenését eredményezheti.⁴²

A problémát tehát nem lokálisan, egy-egy adónemre és még csak nem is feltétlen az összes adónemre nézve kell megoldani, hanem generálisan, az adófizetőre történő ráhatással.

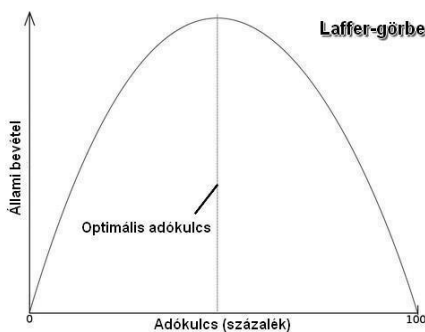
⁴² Mirco TONIN: *Minimum Wage and tax evasion: Theory and evidence* In. MNB Working Papers, Budapest 2009/2. 24.

6. SZJA család és az adófizetési morál összefüggéséről általában

Miután a problémát generálisan áttekintettük, vizsgáljuk meg az adófizetési morált és hajlandóságot a személyi jövedelemadó tükrében, amely adónem vizsgálódásom szempontjából azért is kiemelt jelentőségű, mert az SZJA az igazságosságot leginkább megvalósítani hivatott adó.⁴³

Azt talán nyilvánvalóan leszögezhetjük, hogy egy steril - értem ezalatt a behatásoktól és külső változásoktól mentes - adórendszer közvetlen adókból származó bevételeit elsősorban az határozza meg, hogy mekkora az adókulcs. Ebből egyértelműen következik, hogy minél magasabb az adókulcs, annál magasabb egy állam bevétele.

Az adókulcs emelése és az adóbevétel kapcsolatára megfelelő szemléltető eszköz az ún. Laffer-görbe (2.ábra)⁴⁴. Ennek lényege, hogy az adókulcs növelésével csak egy bizonyos pontig növelhető az adóbevétel, ez a Laffer-görbe T pontja (ábrán - optimális adókulcs), e pont meghaladása után az adóbevételek, bármekkora adókulcs növelés esetén is csökkennek, amellyel egyenesen arányosan a munkakedv is negatív irányba változik.⁴⁵

2.ábra

Arthur Laffer elmélete szerint az adókulcs növelése együtt jár az adóbevétel növekedésével is, hiszen az adófizetők bázisa megmarad, az adóból befolyt összeg pedig nagyobb. Egy ponton azonban az adó mértéke már akkora, hogy az adófizetők bázisa csökken – a megnövelt adó mértéke miatt -, így pedig – a magasabb adókulcs ellenére is – az adóbevétel csökken.⁴⁶

⁴³ SIMON István: *Pénzügyi Jog II.*, Osiris kiadó, Budapest, 2012. 165.

⁴⁴ <http://botosbalint.hu/wp-content/uploads/2013/01/16139.jpg>

⁴⁵ GÁSPÁR Andrea: *A magyar adórendszer és annak mezőgazdasági egyéni vállalkozókra gyakorolt hatása az Észak-alföldi Régióban*, Doktori (PhD) értekezés, Gödöllő 2011. 34.

⁴⁶ Arthur LAFFER: *The Laffer Curve: Past, Present and Future*, Theory Basics alcíme alapján (letöltés ideje: 2014. 09.15.) <http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future>

Felmerül a kérdés: miért? A válasz igen sokrétű, és nem feltétlen csak az anyagi háttér a meghatározó, bár kétségkívül igen jelentős szerephez jut. Az adó megfizetésének eldöntésénél azonban az egyes adózók társadalmi helyzete, az állami szerepvállalásuk mértéke, az aktuális gazdaságpolitika, a számukra nyújtott állami kedvezmények mind meghatározóak. Ezeket a tényezőket pedig egybevetve eljuthatunk ahhoz a fogalomhoz, amelyre dolgozatom épül, azaz az adófizetési morálhoz.

Frey–Weck-Hannemann 1984-es tanulmánya ezt a fogalmat hozta be a köztudatba. Írásukban nagy hangsúlyt fektettek a társadalmi preferenciákra, amelyek legalább annyira befolyásolják az adóbevételeket, mint közvetlenül az adókulcs változása.⁴⁷ E fogalom bevezetésével szinte egy időben jelentek meg azok az elméletek, amelyek az adómorál alakulásával –közvetve vagy közvetlenül – és annak változásaival foglalkoznak.

Az első modell 1971-ből származik: Mirlees munkája, mely az optimális jövedelemadót vizsgálta, azzal a feltevéssel, hogy a dolgozók munkakínálata a nettó kereset növekvő függvényétől függ, a munkakínálatot a kormány pedig nem tudja ellenőrizni. E modell igen bonyolult volt, így válasz is érkezett rá 1972-ben Sheshinski részéről, aki szerint a legmagasabb elérhető adókulcs a munkakínálat legkisebb mértékű rugalmasságának csökkenő függvényéig vihető el.⁴⁸ Tanulmányában kitért arra is, hogy a marginális adókulcs akkor lehet magas, ha az emberek adómorálja is jó, tehát minél jobb az emberek adómorálja, a kulcs annál nagyobb mértékben nőhet. Természetesen ennek is van egy végső határa, melyet talán egy kommunához lehetne hasonlítani, ahol a személyek a jövedelmüket teljes mértékben bevallják, a bevételeket teljes mértékben felhasználják és a fogyasztás is egyenlő.⁴⁹

Alingham, Sandmo és Yitzaki más úton indultak el szintén a 70-es évek elején, mégpedig úgy, hogy az adózást egyfajta szerencsejátékhoz hasonlították. Azaz az adófizetés attól függ, hogy mekkora az elkerülés esetén kiszabott bírság, milyen valószínűséggel számíthatnak ellenőrzésre és mennyit takarítanak meg az adó elkerülésével. A szerzők

⁴⁷ MÉDER Zsombor Zoltán – SIMONOVITS András – VINCZE János: *Adómorál és Adócsalás – társadalmi preferenciák és korlátozott racionalitás*, Közgazdasági Szemle, LIX. évf., 2012. október, 1088.

⁴⁸ SIMONOVITS András – *Adómorál és Adórendszer*, Közgazdasági Szemle, LVII. évf., 2010. június, 482.

⁴⁹ Uo. 483.

továbbá vizsgálatuk súlypontját arra helyezték, hogy a mérlegelés következményeként, mégis mennyi jövedelmet vallanak be, vagyis mennyi adót fizetnek az adófizetők. Később azonban bebizonyosodott, hogy a bírságok mértékével és az ellenőrzések gyakoriságával nem magyarázható az, hogy egyes államokban miért fizetnek többen adót.⁵⁰ Álláspontom szerint ez az elmélet az adófizetési hajlandóságra való hatás példája. Itt azonban az adófizetési morállal nem foglalkoznak, és pontosan ennek a hiánya mutatja az elmélet - véleményem szerinti - hibáját is, ugyanis a morállal magyarázható lenne, a fent említett államok adófizetőinek nagyobb arányú hozzájárulása.

Figyelemre méltó a rendszeresen megrendezett Asian-Pacific Tax Conference, mely 1983-as összegző tanulmányában az egyes adófizetői rétegeket vizsgálja. A konferencia megállapította, hogy a problémát struktúrájában kellene vizsgálni, hiszen szektorálisan eltérőek a problémák. Így másfajta ráhatást kell gyakorolni a mezőgazdaságban, a kereskedelemben dolgozókra, és megint mást a vállalkozókra, a multinacionális cégekre, valamint a munkavállalókra.⁵¹

Az előzőket támasztja alá Jackson és Milliron 1986-os tanulmánya is, melyben leírják, hogy nem feltétlenül a magasabb végzettséggel rendelkező emberek a jogkövetők, sőt épp ellenkezőleg! Az iskolázottabb réteg ugyanis sokkal inkább megérti az adózás mikéntjét, és így az elkerülést is nagyobb hatékonysággal tudja megvalósítani.⁵²

Az évtizedek során további elméletek is születtek és olyan következtetésekre jutottak, mint például Borck 2004-es tanulmányában, ahol nem egy jóléti, hanem egy választás alapú keretben vizsgálódott. Eszerint a fokozott ellenőrzés ellenére is növekedhet az adóelkerülés mértéke, ha az adórendszer nem elég progresszív.⁵³

Benno Torgler 2009-ben írt könyvében a reciprocitást emeli ki. E szerint, ha egy államban a reciprocitás működik, és megfelelő a visszacsatolás az adózók felé, az növelheti az állampolgárok adózási együttműködését. Ugyanakkor szerinte az adó

⁵⁰ MÉDER-SIMONOVITS-VINCZE i.m. 1088.

⁵¹ Tax Planning, Tax Avoidance and Tax Evasion, Asian Pacific Tax Conference, Singapore. 1983. 7-10.

⁵² Betty R.JACKSON AND Valerie C. MILLIRON.: *Tax Compliance Research, Findings Problems and Prospects. Journal of Accounting Literature.* 1986/5. 125-126.

⁵³ SIMONOVITS i.m. 482- 483.

kijátszása és elkerülése a negatív reciprocitás jele lehet.⁵⁴ Tehát, hiába az ellenőrzés, és a bírságok, ha a társadalom tagjai az adózási rendszert nem tartják minimálisan igazságosnak, de legalább átláthatónak, kevesebben fognak adót fizetni. Ez a probléma – álláspontom szerint – egyértelműen az adófizetési morál jelenlétét és egyben figyelembe vételét alapozza meg.

Több érdekes, bár az adófizetési morállal csak közvetetten foglalkozó tanulmány is született még az elmúlt évtizedekben, melyeknek azonban kihatásuk lehet az adófizetési morálra. Figyelemre méltó lehet Roger N. Vaud 1985-ös írása mely szerint a politika nem tudja kivárni azt az időtartamot, amely alatt az adófizetők az adók változására választ adnak. John-Philip (2004) például azt fogalmazták meg, hogy az adópolitikusok nem tudják egyértelműen meghatározni egy-egy adónem helyét, ugyanis kiindulási pontként azt feltételezik, hogy gazdaságuk a Laffer-görbe hanyatló szakaszán helyezkedik el.⁵⁵

Magyarországon Simonovits András foglalkozott több cikkében az adómorállal, illetve az arra vonatkozó elméletekkel. 2010-es hivatkozott írásában Sheshinski álláspontja mellett érvel.⁵⁶ Vizsgálódásunk szempontjából pedig figyelemreméltó azon értekezése, melyben az adó bevallásához is kapcsol egyfajta hasznosságot, hiszen a befizetett adóból közvetetten jólét származik, ez azonban a résztvevők nagy száma miatt az egyénre lebontva szinte érzékelhetetlen. Fő eredménye pedig vitathatatlan: minél nagyobb az adómorál, annál nagyobb a társadalmilag optimális jövedelemelosztás, tehát a belőle fedezhető közkiadásokra is több pénz fordítható.⁵⁷ Ez azonban meglátásom szerint – állami ráfordításokkal visszafelé is tud működni. Ugyanis ha az állampolgárok nagyobb fejlődést, illetőleg jólétet érzékelnek közvetlen környezetükben, az adófizetési moráljuk is pozitív irányba fordulhat.

Ha a hazai szabályozás területére szeretnénk evezni, akkor mindenképpen alapul kell vennünk legalább az utóbbi pár elméletet. Magyarország jó példa lehet az adózás, mint

⁵⁴ Benno TORGLER: *Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis*, Edward Elgar Publishing, Bodmin, 2007. 78.

⁵⁵ GÁSPÁR i. m. 35.

⁵⁶ SIMONOVITS i.m. 483.

⁵⁷ MÉDER-SIMONOVITS-VINCZE i.m. 1088.

“szerencsejáték” elméletre, de egyszerre meg is hazudtolhatja a szükségképpen türelmetlen politikusok várakozását, hiszen napjainkban pontosan egy viszonylag új SZJA-korszakát éljük, amely a közeljövőben - legalábbis e sorok írásának idején (2014. október) - nem fog változni.

6.1 Az SZJA és az Adófizetési morál - Magyarországi körkép

A személyi jövedelemadó az elmúlt években több módosítást is megélt. A korábbi kétkulcsos rendszerből egykulcsos rendszer lett, ezzel felzárkóztunk az egyébként ma Európában “trendnek” mondható egykulcsos országok körébe. Kérdés, hogy milyen hatást ért el vele a magyar gazdaság és foglalkoztatáspolitikája? Hogyan változott az emberek véleménye? Hogyan befolyásolja ez a morált? És a hajlandóságot? A következőkben ezekre a kérdésekre próbálok, amennyire lehet pontos választ adni.

Kutatásom során a befizetett SZJA mértékéből és az elmúlt évek társadalmi és politikai megfontolásból tett változásai alapján következtetek az adófizetési morálra, a hajlandóságra és az adózási szokásokra, melyhez segítségemre lesz néhány korábbi közvélemény kutatás és átfogó tanulmány is. Kutatási módszerem oka, hogy az SZJA pontos meg nem fizetéséről, lévén a meg nem fizetett összeg nem ismert, nem lehet egyértelmű és pontos adatokat prezentálni, csak következtetni és hipotéziseket felállítani. Így például az előző évi megfizetett SZJA mértékének változásából óvatosan, de lehet következtetni arra, hogy mennyien próbálták elkerülni az adófizetést, továbbá arra, hogy ez összefügg-e az adómorál változásával, vagy más szabályozás eredménye, mely utóbbit pedig a jogszabályi háttérből, a társadalmi struktúrából és a sajtóból lehet megismerni.

Először tehát vizsgáljuk meg, hogy mik azok az adatok, melyek biztosan rendelkezésünkre állnak. Ezek az adatok az SZJA nettó bevételei évenkénti bontásban, melyet a Nemzeti Adó- és Vámhivatal évenként közzétesz, mindenki számára hozzáférhető formában.

Ezt szemlélteti az alábbi táblázat (3.ábra). E fejezetben csak az SZJA-ra vonatkozó adatokat vizsgálom, a könnyebb átláthatóság kedvéért azonban a következő fejezet, tehát az ÁFA bevételek adatait is ebbe a táblázatban helyeztem el.:

Az ÁFA és SZJA bevételek alakulása 2009-2013⁵⁸					3.ábra
	Pénzforgalmi egyenleg*				
Megnevezés	2009	2010	2011	2012	2013 ⁵⁹
SZJA	1874,2	1767,9	1382,8	1498,4	1504,6
ÁFA	2168,5**	2313,6**	2219,5	2747,4	2809,6

* milliárd Forintban

** dohány és import Áfával

Először vizsgáljuk meg azokat a tényeket, melyek a táblázatból leolvashatóak. Az SZJA bevételek 2009-ről 2010-re csökkentek, több, mint száz milliárd forinttal. Ez a változás talán remek példája lehet annak, hogy az adófizetési morál hanyatlóban volt, bár kétségtelenül közrejátszott a politikai élet vívódása és a válság utószele is. Az adatokból leginkább szembetűnő, és talán számunkra a legérdekesebb változás a 2010-es és a 2011-es SZJA bevételek közötti eltérés, melyre - álláspontom szerint - nagy befolyással volt az adómorál változása. 2011-ben a korábbi kétkulcsos SZJA rendszert felváltotta az egykulcsos rendszer, mely komoly sajtóvisszhangot kapott. A változás középpontba kerülésével pedig az adózók széles körében tudatosult a változás ténye. A korábbi szabályozásban 5 millió Ft-os jövedelemig 17% még a fölött 32%-os jövedelemadóval is találkozhattak.⁶⁰ Ez 2011-re egységesen 16 %⁶¹ lett. Ezzel a rendszerrel a mediánfizető

⁵⁸ A NAV Világa 2010, Évkönyv - Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal jogelőd szervezetéről és azok 2010. évi tevékenységéről, 9. o. és NAV 2012, Évkönyv, Budapest 2013. Július, 5.o alapján

⁵⁹ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal 2013. évi tevékenysége és szervezeti jellemzői, Budapest 2014. május 10.o. alapján

⁶⁰ A személyi jövedelemadó 2010-ben, Az adó mértéke, adójóváírás bekezdése, Karácsony Imréné, az Adó Szaklap XXIII.évf 2009/11. számában közölt cikke alapján: <http://ado.hu/rovatok/ado/a-szemelyi-jovedelemado-2010-ben> (letöltés ideje: 2014. 10.09.)

⁶¹ A 2 424 000 forintot meg haladó összevonandó jövedelemrész után 27 százalék az adóalap-kiegészítés összege, így itt a 16%-os kulcs nem érvényesült.

szemléletében a gazdagok jártak jól és az alsó réteg⁶² pedig rosszul. Az 5 millió forintos küszöb eltörlése azt demonstrálta, hogy mindenki egyenlő, amely a társadalom alacsonyabb rétegében ellenérzéseket váltott ki. Bár 2 424 000 Ft felett az adóalap-kiegészítés intézménye élt⁶³, az egy kulcs miatt ez a – minimálisan – különbözősége utaló tényező az adófizetők szemléletén kívül maradt. Az adómorál esetében pedig a valódi tények nem számítanak - legalábbis egy bizonyos időintervallumon belül - hanem csakis az egyénben kialakult kép, mely szerint eldönti, eleget tesz-e kötelezettségének vagy sem.

Az SZJA-ból származó bevétel 2010-ről 2011-re nagymértékben csökkent, csaknem 385,1 milliárd Ft-tal, ami több mint 20%-os csökkenés. Érdekes lehet ebbe a kontextusba citálnunk Samuelson és Nordhaus vertikális méltányosságról szóló tanulmányát, hiszen esetünkbe ez a fajta méltányosság - látszólag - teljesen eltűnt a magyar adórendszerből.⁶⁴ Magyarországon az emberek igazságérzete és adózásba vetett hite egyes kutatások szerint meginogott. Az egykulcsos rendszerrel az-az érzet alakulhatott ki bennük, hogy a felsőbb réteg is ugyanynyi adót köteles fizetni, mint az alsó, amely így a morál, továbbmenve az adófizetési morál hanyatlásához, így az adó meg nem fizetéséhez és a költségvetés bevételeinek csökkentéséhez vezetett. Ez utóbbival azonban szembe kell állítanunk magát a tényt, hogy az SZJA kulcs valóban kisebb lett, így a bevétel csökkenésében közrehatott az adókulcs változása miatti hiány is, arról azonban nem lelhető fel adat, hogy pontosan mekkora adóbevétel kiesést okozott az alacsonyabb adókulcs, és mekkora kiesést indukált más egyéb tényező, mely meglátásom szerint az adófizetési morál változásának tudható be.

⁶² E fogalmat a szociológia a társadalmi rétegződés klasszikus modelljében használja, melyben a különféle szerkezetmodellek esetén a felállított sorrendben hátrébb lévőkre – tehát legtöbb esetben az egyszerű szakmunkásokra és az alacsonyabb beosztású emberekre használja, így a továbbiakban az alsó, alsóbb, szegényebb és legszegényebb rétegeket szinonimaként, míg ezek ellentétét a vagyonosabb, felsőbb szavakkal illetem. CSIGÓ Péter: Társadalmi rétegződés és egyenlőtlenségek In: S. NAGY Katalin: *Szociológia Közgazdászoknak*, Budapest, Typotex, 2007. 53-56; (Dolgozatomban az előbb említett fogalmakba beleérttem a szociológia újszegénység fogalmával meghatározott emberek csoportját is. Uo.: 67-72.)

⁶³ LEPSÉNYI Mária: *A személyi jövedelemadó 2012.-évi változásai*, Adóvilág, 2011. december, XV.évf. 13-14.szám. 17.

⁶⁴ SAMUELSON-NORDHAUS i.m. 1036-1048.

Ugyanakkor láthatjuk, hogy az SZJA bevétel 115,4 mrd Ft-tal emelkedett 2011-ről 2012-re. Itt azonban már szinte érezhetően tapintható valamilyen szemléletváltás, hiszen az adókulcs mit sem változott. Ebben az egyes fizetési kedvezmények részletes megismerése (pl. Családi adókedvezmény) és kis részben valószínűleg a „megszokás” hatott közre. Nyilvánvalóan nem feledkezhetünk meg az egyes részletszabályozások szigorításának, az ellenőrzések szigorításának az adófizetési hajlandóságra gyakorolt hatásáról sem, azonban arról megbízható adatot végképp nem lehetséges gyűjteni, hogy ki miért fizetett adót. Mindenesetre a növekedés látható és a 2013-as adatokat áttekintve láthatjuk, hogy valamiféle pozitív változás mégis történt.

A 2013-as év adatai is figyelemreméltóak, hiszen ebben az évben megszűnt az adóalap kiegészítés, amely által ténylegesen egykulcsos lett a rendszer.⁶⁵ Ez azonban nem valószínű, hogy nagyban befolyásolta az adófizetési morált, és a bevételeket, hiszen ahogy ennek az intézménynek a létezése se realizálódott a köztudatban, úgy megszűnése se okozhatott nagyobb bevétel kiesést. Bár a bevételek igen kis mértékben, de növekedtek. Hogy mi lehet az oka az említett - mintegy a vertikális méltányosság és a progresszivitás - utolsó mohikánjaként megmaradt intézmény eltűnésének tulajdonképpen semleges hatása? Nos, véleményem szerint a tájékoztatás dömpingje, a kedvezmények és a nemzetközi fórumok által megállapított pozitív mérőszámok is közrehatottak, valamint azokban az esetekben ahol az adóalap kiegészítés intézménye valóban egy élő intézmény volt, az adóalap kiegészítés kivezetésével egyidejűleg nettó bérek megőrzését célzó béremelések kompenzálták az adóalap kiegészítés eltűnésével maradt kételyeket és morális változásokat.⁶⁶

2013-ban számos nyilatkozat, cikk tanulmány és statisztika készült a Közép-Kelet Európában hódító “divatról” azaz az egykulcsos SZJA-ról. Az Eurostat adatai alapján Magyarország az Európai Unióban a 3. helyen állt, ami az SZJA kulcsok nagyságát

⁶⁵ LEPSÉNYI i.m. 17.

⁶⁶ A Nemzeti Adó- és Vámhivatal 2013. évi tevékenysége és szervezeti jellemzői, Budapest 2014. május 9..o. alapján

illeti.⁶⁷ Ez az eredmény tekinthető jónak is, azonban hazánk a többi adó tekintetében teljesen háttérbe szorul, amely az adóztatást végső soron mégis negatív színben tüntetheti fel. Szintén nem a pozitív megítélést segítik azok a felmérések melyek szerint a felső osztály többszörösét keresi az eddigieknek, az alsó réteg pedig folyamatos elszegényedésnek van kitéve.⁶⁸ Cséfalvay Zoltán, a nemzetgazdasági tárca államtitkára úgy nyilatkozott, hogy a kormány nem gondolja azt, hogy az szja-rendszernek újraelosztást kell végrehajtania.⁶⁹

A fenti cikkekből kitűnik, hogy a vita folyamatosan zajlott 2013-ban is az egyes szervek, intézmények között, tehát nem feltétlen az adó sikertörténetéről és pozitív voltáról szóltak a hírek. Mégis a bevételek szinte változatlanok maradtak. Lehetséges, hogy nem a szegényebb réteg adófizetési morálja változott meg? Lehetséges, hogy a vagyonosabb réteg kezdett el fizetni több adót, csak mert az alacsonyabb? Nos, akármi is történt a morál valahol változott. Az azonban már a társadalmi egyenlőtlenségek kérdésköre, hogy mi történik akkor, ha csak az felsőbb réteg hozzáállása lett más, az alsóbb rétegeknél pedig alapján véve nem moralitási hanem megélhetési gondok vannak.

Idén 2014-ben a családi adókedvezményt kiterjesztik családi járulékkedvezmény néven azok számára is, akik eddig alacsony jövedelmük miatt a családi adókedvezmény intézményét nem tudták kihasználni⁷⁰. Ez ugyan a járulékok esetében érvényes, mégis pozitív hatással lehet az adó megfizetésére is, hiszen ezzel az alacsonyabb jövedelműeket is kompenzálják, mely mind az ők, mind a társadalom más tagjaiban pozitív változást indukálhat.

⁶⁷ Magyarországé lett a harmadik legalacsonyabb SZJA kulcs, (letöltés ideje: 2014. 09. 28.)
<http://www.portfolio.hu/gazdasag/adozas/magyarorszage lett a harmadik legalacsonyabb szja-kulcs.183304.html>

⁶⁸ Drámai eredményt hozott a felmérés: a magyarok fele szegény. (letöltés ideje: 2014. 09.29.)
http://www.napi.hu/magyar_gazdasag/dramai_eredmenyt_hozott_a_felmeres_a_magyarok_fele_szegeny.568318.html

⁶⁹Elárulta a kormány, mi is az egykulcsos SZJA valódi célja. (letöltés ideje: 2014. 09.29.)
http://www.napi.hu/ado/elarulta_a_kormany_mi_is_az_egykulcsos_szja_valodi_celja.569084.html

⁷⁰ NAV Nyugat-Dúnántúli Regionális Adó Főigazgatóságának tájékoztatója a családi járulékkedvezményről. (letöltés ideje: 2014. 09.29.)
http://www.nav.gov.hu/nav/regiok/nyugat_dunantul/nyugatdunantul/aktualis/csaladikedv2014.html?query=csal%C3%A1di%20j%C3%A1rul%C3%A9kkedvezm%C3%A9ny

Ha az alsóbb társadalmi réteg moralitása nem változott, akkor különösen figyelemreméltóak lehetnek volna a 2013-as év végén felreppent információk, miszerint az adókulcs 10% alá történő csökkentése sem elképzelhetetlen.⁷¹ Egyfelől ez sokat javíthatott volna az adófizetési morálon, másfelől legalább ugyanennyit is ronthatott, ha a rendszer továbbra is ténylegesen egykulcsos marad, hiszen így a vagyonosabb réteg még több bevételhez jutott volna.

Ez azonban csak terv maradt, a megvalósítás elmaradt. Az SZJA esetén véleményem szerint már nem az adókulcsot kell módosítani, helyett célszerű lenne az emberek igazságérzetére – amennyire ez a jogszabályokban megjelenő méltányossággal lehetséges – apellálni. Most vizsgáljuk meg, hogy a különböző közvélemény kutatások és hatástanulmányok alapján mit gondolnak, gondoltak az emberek az SZJA helyzetéről, és mi valósult meg ebből ma, továbbá hogy milyen eltérések lehetnek a társadalom egyes rétegei között.

Szilovics mélyreható és az adórendszer egészére kiterjedő vizsgálatot folytató könyvében érdekes statisztikákat tár elénk. A könyvében szereplő vizsgálatot 2002-2007 között folytatta. Meglepő társadalmi különbségek fedezhetők fel arra az egyszerű kérdésre adott válasza, melyben az SZJA kulcs emeléséről alkotott véleményeket taglalja. A támogatása elenyésző, mindösszesen 17 %, a kor szerint adott válaszok eltérése azonban szembetűnő. A 60 év felettiak 25%-a támogatja az SZJA emelését, még a 36-54 éves korosztálynál ez az arány mindösszesen 17 %. A nem túl empatikus hozzáállás egyértelműen azt mutatja, hogy az emberek nagyobb hajlandóságot mutatnak olyan adók emelése iránt, ami őket - már - nem érinti.⁷² Mint láthatjuk mára - elvileg - az aktívak véleménye került előtérbe, ugyanis az SZJA-t csökkentették.

Bélyó Pál vizsgálata során a megkérdezettek közül, akik az adórendszer nem megfelelő volta mellett foglaltak állást, 45%-uk az adókulcsok magas voltát jelölte meg okként⁷³. Mint láthatjuk mára az SZJA nem mondható magasnak, így itt megjelenhet egy szélesebb

⁷¹ JAKUBÁSZ Tamás: *Tíz százalék alá csökkenő adó?* (letöltés ideje: 2014. 09.29.)

http://mno.hu/magyar_nemzet_gazdasagi_hirei/tiz-szazalek-ala-csokkeno-ado-1199601

⁷² SZILOVICS Csaba: *Adózási ismeretek és adózói vélemények Magyarországon (2002-2007)*, Szerzői kiadás, Pécs, 2008. 50-51.

⁷³ BÉLYÓ i.m. 132-133.

társadalmi réteg elégedettsége, miközben szem előtt kell tartani, hogy az elégedettség komplex kérdés.

Végül utalnék Szilovics kutatásainak azon kérdéseire is, amikor felmérték, hogy a kötelezettek jövedelmük mekkora részét fizetik be évente SZJA-ként, illetőleg hogy mekkora a legmagasabb adókulcs, amellyel adózott? Az első kérdésre adott válasz a geográfia miatt érdekes, ugyanis a megyeszékhelyen élők csaknem dupla annyit fizettek be, mint az egyéb településeken élők. Ehhez kapcsolódik a második kérdés, melyben a megyeszékhelyen élők nagyobb hányada tudta pontosan, hogy magasabb SZJA-t fizet, míg a kistérségeken az átlagos válasz 18% -os kulcs volt, amely az akkori legalacsonyabb SZJA-nak felel meg.⁷⁴

Meglátásom szerint ebből a felmérésből - annak ellenére, hogy a változások miatt már nem aktuális - további következtetéseket lehet levonni. A 18 %-os átlag a szegényebb rétegeknél egyértelműen a tájékozatlanságot és azt jelenti, hogy a magasabb adókulcsokkal - a rendszer progresszivitásával – nem voltak tisztában. Amely akár azt is sugallhatja felénk, hogy számukra a morált gyakorlatilag csak a kulcs nagysága határozta meg. Ez a különbség ma már talán csökkenőben van az információs szupersztrádák megnyílása miatt, a differencia azonban - álláspontom szerint - még mindig érezteti hatását. Lehetséges, hogy az adófizetési morál megjelenése sokkal inkább együtt jár a gazdagsággal? A tudatossággal? Netán az iskolai végzettséggel? Lehet, hogy ezen oldalról megközelítve tényleg moralitásváltozás következett be? Nos, ezt csak a jövő fogja meghatározni.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy az adózók véleménye, moralitása nem mellőzhető és igenis fontos indikátor. A moralitás, hol egyszerűbb formában - az adókulcs mértéke - hol fondorlatos módon, az adóellenállás és kijátszás területén, de megjelenik. A problémát pedig csak tovább árnyalja, hogy a társadalmi jövedelembeli különbségek révén a megoldást megtalálni nehezebb lesz, mint valaha.

⁷⁴ SZILOVICS (2008) i. m. 64.-65.

7. Az ÁFA problémáról általánosságban

A kereskedelmi élethez fűződő, közvetett típusú adó, az elmúlt években legalább annyi viszontagságnak volt kitéve, mint a korábban vizsgált másik adónem, így nem véletlen, hogy dolgozatomban másik tárgyává tettem.

Az ÁFA forgalmi típusú adó, mely az egyes termékekhez vagy szolgáltatásokhoz kötődik, függ az adóalap mértékétől. Jellege szerint általános adó, legfőbb sajátossága pedig semlegessége, ami azt jelenti, hogy nem különbözteti meg a piaci verseny szereplőit.⁷⁵ Pontosan a kereskedelmi élethez való kötöttsége, a közvetettség és a két fél közötti kompromisszum lehetséges létrejötte az, ami számtalan kiskapu „kihasználásra” ad lehetőséget.

Az ÁFA-val kapcsolatos adóelkerülés gyakorlatilag kétféleképpen valósítható meg. E két mód a kötelezettségszegés és a jogosulatlan visszaigénylés.⁷⁶ Az első az adóelkerülés egyik „hagyományos” módja, azaz az egyes termékek értékesítéséből vagy szolgáltatásokból származó jövedelem eltitkolása, annak be nem vallása. Ilyenkor termékértékesítés vagy szolgáltatásnyújtás történik valójában, de ezeket nem, vagy nem megfelelően könyvelik. Utóbbi esetben például az értékesítésnél alacsonyabb árat tüntetnek fel, vagy az értékesítettnél kisebb mennyiséget könyvelnek el. A másik mód az adó visszaigénylésével kapcsolatos. Ebben az esetben fiktív értékesítések, fiktív kereskedők lépnek be a csalásba, és így egy többlépcsős bünszervezet valósul meg a papírtranzakciók eredményeként.

Az első „elkövetési mód” esetében az egyik leggyakoribb megvalósítás a fiktív vagy egyáltalán nem létező számlák esete. Ez legtöbbször olyan szegmensekben valósul meg, ahol az értékesítés közvetlenül a fogyasztókkal való érintkezés útján történik, így az mindkét fél számára előnyösebb lehet, az állam megkárosítása pedig nem különösebben foglalkoztatja őket.⁷⁷

⁷⁵ SIMON i.m. 300.

⁷⁶ NAGY Gergely: *Adózás és költségvetési fizetési kötelezettségek ellenőrzésének módszertana és informatikai támogatottsága*, Doktori Értekezés, Miskolc 2010. 105.

⁷⁷ NAGY i. m. 107.

A második esetben előfordulhat például, hogy az eladó papíron közösségen belülré exportál, tehát 0 %-os adókulcsot alkalmaz az értékesítésére és visszaigényli a beszerzéseit terhelő adót. A terméket azonban nem értékesíti külföldre, hanem ezt belföldön számla nélkül teszi - tehát az adó megfizetése nélkül - értékesíti. Így nála marad a beszerzés utáni ÁFA és a belföldi értékesítése során keletkezett bevétel is teljes mértékben az övé. Lehetséges másik megjelenési formája a 'körhinta-csalás' elnevezésű módszer, mely esetében példánkban, 3 eladást bonyolítanak le. Ezek - jobb esetben - meg is valósulnak, ám az adófizetési kötelezettség végül egy fantomcégnél adódik össze. Gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az első "A" cég exportál "B"-nek, aki az adó nélküli összeget visszautalja A-nak, B továbbadja ÁFA-val növelten, amelyet C megvesz, saját ÁFÁ-át bevallja, a különbözetet megfizeti, B cég pedig eltűnik. B és C között pedig gyakran ún. buffer - cégek vannak, amelyek ugyan legálisan működnek, de céljuk csak az, hogy az ÁFA ellenőrzést minél inkább nehezebbé és körülményesebbé tegyék. A körhinta csalás esetén ugyanis az állam részére ténylegesen csak a különbözet lett megfizetve, hiszen B valójában nem fizetett Áfát. Az pedig időbe telik, míg az adóhatóság rájön arra, hogy egy beszerzés utáni ÁFA nem lett megfizetve, hisz egy kereskedő hiányzik.⁷⁸ Ennek egy alfaja a fizetéseképtelen cég, mely esetében az adó megfizetésére kötelezett cég egyszerűen nem tud fizetni, majd azt az adósságával együtt eladják, új tulajdonosa pedig legtöbb esetben egy nincstelen, fél-analfabéta személy, aki a tartozásért helytállni nem képes.⁷⁹

Természetesen számos más csalási módszer is kellőképpen ismert, így például az ÁFA mentes termékimport, az adómentesség felhasználása vagy a láncolatos számlázás, ám ezek részletes ismertetése már az adó és legfőképp az ÁFA csalás kérdéskörébe tartozik, amely csak részint kapcsolódik dolgozatomhoz. Célom az előző példákkal az volt, hogy

⁷⁸ PATYI Adrienn: *Az ÁFA- adónemre elkövetett adócsalás egyes elkövetési magatartásai*, Jogi Fórum, (letöltés ideje: 2014. 10.02.)

[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/patyi_adrienn_az_afa_adonemre_elkovetett_adocsalas_egyes_elkovetesi_magatartasai\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/patyi_adrienn_az_afa_adonemre_elkovetett_adocsalas_egyes_elkovetesi_magatartasai[jogi_forum].pdf)

⁷⁹ Feketegazdaság elleni fellépés lehetséges adójogi eszközei gazdasági, illetve állami bevételt növelő alkalmazásának eredményességére irányuló hatásvizsgálat. Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2013. május. (továbbiakban: Feketegazdaság...) 8.o. (letöltés ideje: 2014. 10.03.)

http://magyaryprogram.kormany.hu/download/b/41/70000/ARPO1119_Feketegazdasag_hatasvizsgalat.pdf

rámutatassak arra, hogy az ÁFA csalás esetében sokkal szövevényesebb elkövetési módokkal találkozhatunk, amelyek általában több ember közös – legtöbb esetben moralitást nélkülöző – tevékenységét feltételezi.

Felmerül a kérdés, hogy miért? A kérdésre átfogó és egyértelmű választ adni igencsak nehéz, így jelen esetben is a közvéleményre, és a háttérben húzódó társadalmi és szociális problémákra kell fókuszálnunk.

Szilovics kutatásában az ÁFA- emelésről feltett kérdésére a válasz nem volt meglepő. A megkérdezettek mindösszesen 15 %-a tartotta helyénvalónak. E kérdés kapcsán kiemelendő, hogy a válaszok között geográfiailag jelentős különbség nem volt.⁸⁰ Álláspontom szerint az általános elutasítottság azért nem meglepő, mert a forgalmi adó az, amellyel a legtöbben találkoznak a mindennapi életben, és ebből kifolyólag ennek változását érzik leginkább a bőrükön. Míg az SZJA esetében a társadalmi szolidaritás hiányáról számolhattunk be, itt ez a mutató kevésbé volt jelentős. Ezek alapján tehát megadhatjuk a választ a feltett kérdésünkre. Mivel az ÁFA egy nagyon széles társadalmi kört érint így a kölcsönös “mindenki jól jár” helyzet kedvező. Ezen kívül mivel - nyilvánvalóan az államon és így közvetetten saját magukon kívül - másnak nem jelentkezik közvetlen kárigénye, így az ÁFA kikerülése mindkét vagy mindegyik fél számára előnyös és kedvező lehet.

Miután a problémát részint feltártuk és indokolását is megkíséreltük, a magyarországi helyzet elemzése és feltárása, majd az azokra adott válaszok vizsgálata elengedhetetlen, így a továbbiakban ezzel a kérdéskörrel foglalkozom.

7.1. Az ÁFA-helyzet Magyarországon

Amikor az adócsalás, mint fogalom szóba kerül, az emberek többsége szinte mindig a feketén eladott termékekre, a külföldi-belföldi trükközésekre vagy kicsiny hazánk Üvegtigris büféihez hasonló vendéglátóhelyeinek számla nélküli eladásaira gondol. A csalást általában a legtöbben a forgalmi élethez kapcsolják, és esetünkben az említett szektorokban jelenlévő adónem nem más, mint az ÁFA.

⁸⁰ SZILOVICS (2008) i. m. 50.

A kereskedelmi élet felgyorsulása a legfőbb oka az ÁFA csalás nagy látenciájának. Lehetetlen elvárunk, hogy mindig, minden pillanatban a hatóság ott legyen és ellenőrizze, a kereskedők munkáját. Vagy talán mégis lehetséges? Az online pénztárgépeknek bevezetése óta a pénztárgépekkel rögzített forgalom összekötésre kerül a NAV-val, mely témának egy külön fejezetet szánok.

A magas felderítetlenségi ráta miatt ebben a fejezetben is a statisztikákra fogok támaszkodni.

Az ÁFA és SZJA bevételek alakulása 2009-2013⁸¹					3.ábra
	Pénzforgalmi egyenleg				
Megnevezés	2009	2010	2011	2012	2013 ⁸²
SZJA	1874,2	1767,9	1382,8	1498,4	1504,6
ÁFA	2168,5	2313,6	2219,5	2747,4	2809,6

Lássuk tehát előbb a tényeket és azt, hogy mit tudunk kiolvasni az adatokból. Amint azt láthatjuk az ÁFA bevételek 2009-ről 2010-re növekedésnek indultak, mely növekedés álláspontom szerint a válságból történő elmozdulás hatásának eredményeként is értelmezhető. A 2011-es visszaesés már meglepőbb, hiszen adókulcsváltás nem történt az ÁFA-ból származó bevétel azonban csökkent. Ennek ugyanúgy lehetnek politikai, mind adópolitikai indokai is. E két év adatait azonban a viszonylag konstans környezet miatt csak alapul veszem, azok változásainak indokait nem tárom fel.

⁸¹ A NAV Világa 2010, Évkönyv - Tények, információk a Nemzeti Adó- és Vámhivatal jogelőd szervezeteiről és azok 2010. évi tevékenységéről, 9. o. és NAV 2012, Évkönyv, Budapest 2013. Július, 5.o alapján

⁸² A Nemzeti Adó- és Vámhivatal 2013. évi tevékenysége és szervezeti jellemzői, Budapest 2014. május 10.o. alapján

Az igazi fordulópontot azonban a 2012-es esztendő hozta. Korábban három adókulcs volt Magyarországon: 5,18 és 25 %-os.⁸³ A kulcsok Európai összehasonlításban is igen magasnak mondhatóak. Az ÁFA 25%-os kulcsát 2012. január 1.-étől felemelték 27%-ra, mely ellenérzést kelthetett a társadalom árérzékeny rétegében.⁸⁴ A megnövekedett adókulcs nyilvánvalóan megnövekedett bevételt is hozott, amely a 2012-es év statisztikáiban jól kivehetően látszik. Az ÁFA- csalások adatai azonban továbbra is a rejtett gazdaság keretein belül mozognak. A 2013-as adatok biztatóak, ugyanis az emelkedés megállapítható, és mivel ekkor már nem történt adókulcs változtatás így az esetleges morálváltozás is elképzelhető, de valószínűbb, hogy az egyre nagyobb gyakorisággal ellenőrző és nagyobb hatékonysággal működő NAV közreműködése is hatással volt az emelkedésre. A NAV 2013-as kiemelt vizsgálati céljai között volt ugyanis többek között, a fiktív számlázások, az ezek befogadásával kapcsolatos cégek, a fantomcégek, az azonos székhelyű és tevékenységi körű egymással kapcsolatban álló vállalkozások, a gyanús export-import ügyletek, illetőleg a korábban nyugtaadást elmulasztók felderítése.⁸⁵ A fent említett célok, valamint a visszaesők ellenőrzése az adóbevételek növekedéséhez kétségkívül hozzájárult, a moralításra azonban - meglátásom szerint - ellentétesen hatott.

Az online pénztárgépek egyes szektorokban történő kötelezővé tétele a 2014-es év ÁFA-bevételeit növelheti, melyet előrevetítenek a 2014. 1. negyedévében nyilvánosságra hozott kiskereskedelmi bevallási adatok, melyek az előző évi azonos időszakhoz képest 29%-os emelkedést mutatnak.⁸⁶ A további adatok jelenleg még nem állnak rendelkezésünkre, de felmerül a kérdés: vajon konstans marad-e a növekedés?

A tények után, most röviden tekintsük át, hogy az adóhatóság milyen eszközöket használ fel annak érdekében, hogy az adóbevételeket maximalizálják:

⁸³ http://nav.gov.hu/data/cms202022/Afakulcsok_2011.pdf (letöltés ideje: 2014.10.14.)

⁸⁴ HALUSTYIK i.m. 258.

⁸⁵ 4/2013-as Nemzeti Adó és Vámhivatal által kiadott tájékoztatása Nemzeti Adó- és Vámhivatal 2013. évi ellenőrzési feladatainak végrehajtásához kapcsolódó ellenőrzési irányokról. Budapest, 2013. Január, 2.- 4.o.

⁸⁶ Az NGM imádja az online pénztárgépeket. (letöltés ideje: 2014. 10.14.)

http://hvg.hu/gazdasag/20140529_NGM_online_penztagpepek_kisker

Az első eszköz a többszörös adóelkerülők elleni védelmet szolgálja, ez pedig a 2012 óta bevezetett adóregisztrációs eljárás. Ennek célja, hogy a bejegyezni kívánt új cég vezetője, vagy többségi befolyással rendelkező képviselője egy “átvilágításon” esik keresztül, amely az adófizetési kötelezettségét, és a hozzá köthető jogi személyek esetleges - az adózással kapcsolatos - mulasztásait vizsgálja. Ha az átvilágításon nem felel meg a vizsgált személy, az új cég nem kerül bejegyzésre.⁸⁷

Az adózás szempontjából kockázatosnak ítélt, vagy új cégeket az adóhatóság fokozott adóhatósági felügyelet alatt tarthatja. Ennek célja a cégek legális útra terelése. A felügyelet alatt – melynek tartama maximum 1 év – kötelezheti adóbevallásának adótanácsadóval történő ellenjegyeztetésére valamint arra, hogy az ÁFA bevallásával egyidejűleg nyújtsa be az adóhatósághoz azok alapjául szolgáló bizonylatok másolatát, illetőleg kötelezheti gyakoribb ÁFA bevallásra is. Ha a felügyelet időtartama alatt rendellenességet tapasztalnak az-adószám felfüggesztés nélküli törlésével jár.⁸⁸ 2013-as új intézmény a tételes belföldi összesítő jelentés az adóbevallásban, mely alapján a 2 millió Ft-ot meghaladó eladók és vevők nyilatkozattételre kötelesek meghatározott adatok vonatkozásában. Ez szintén az adóhatóság ellenőrzését segíti.⁸⁹

További intézkedést jelenthet az adószám törlése vagy annak felfüggesztése, mely már 2006 óta használatos eszköz és egyben szankció.⁹⁰ Az Európa Unión belül történő határokon átnyúló adócsalás és korrupció felszámolása végett jött létre az Európai Csalás Elleni Hivatal az OLAF, amely az EU-n belül - az Európai Bizottság részeként - jogharmonizációs céllal működik, védi az EU intézményeit és nemzetközi szinten támogatja az adócsalás és a korrupció elleni fellépéseket.⁹¹

Az adóellenállás leküzdésére irányuló eszközök közül, tudatosan hagytam ki egy elemet, - bár akár az első helyre is tehettem volna - az adóbírságok emelését. Ez az egyik

⁸⁷ Feketegazdaság... i.m. 30-31.o.

⁸⁸ Amit a fokozott adóhatósági felügyeletről tudni érdemes, NAV honlap, (letöltés ideje: 2014. 10.10.) http://www.nav.gov.hu/nav/regiok/eszak_magyarorszag/eszakmagyarorszag/aktualis/fokozott0706.html?query=fokozott%20ad%C3%B3hat%C3%B3s%C3%A1gi%20fel%C3%BCgyelet

⁸⁹ Feketegazdaság... i.m. 31.o.

⁹⁰ Lásd. 2003. évi XCII. törvény 24/A-24/B. §-ai

⁹¹ Európai Csalás Elleni Hivatal honlapja (letöltés ideje: 2014. 10.10.) http://ec.europa.eu/anti_fraud/about-us/mission/index_hu.htm

legrégebbi szankció, amellyel elérhető az, hogy az adófizető teljesítse kötelezettségeit. Ez azonban – álláspontom szerint – csakis az adófizetési hajlandóságot tudja befolyásolni.

Meglátásom szerint az itt felhozott eszközök mindegyike alkalmas az adófizetési hajlandóság növelésére, ám ahogy ezt korábban kifejtettem, pontosan a kényszerilem végett, egy bizonyos idő után mégis az adó meg nem fizetését fogja eredményezni. Vagy azért mert az adófizető nem tud fizetni, vagy azért mert úgy véli, érdemesebb kockáztatni. Ez az a pont, ahol az előbb ismertetett eszközök gyengeségét érzem.

Ezek ugyanis csak a hajlandóságot tudják befolyásolni, és egyfajta félelmet váltanak ki az emberből, mely hosszú távon nem feltétlenül vezet eredményre. Előfordulhat, hogy a tényezők összejátszása szerencsés, és az eredmény - tehát az adó megfizetése – a jövőben is fenntartható lesz, de pusztán a véletlenre hagyatkozni nem feltétlen célravezető. Így sokkal inkább meg kell vizsgálni az adófizetés morális vetületét.

A fent említett eszközök gyengeségének eklatáns példája, a magyarországi repceipar botránya, amely egyben példa arra is, hogy az eszközök csak a hajlandóságra hatnak. A repce termesztése korántsem tartozik a magyar mezőgazdaság húzóágazatai közé, ezzel pedig a termelők és kereskedők pontosan tisztában voltak. 2009 és 2012 között a hazai repceforgalom az egyik legszembetűnőbb, mégis 3 évig fennálló ÁFA-csalás eredményeit mutatta. Az exportált repcénk mennyisége ugyanis jelentős mennyiségben (egyes években több mint 120 000 tonnával) meghaladta a Magyarországon egyébként összesen megtermesztett repce mennyiségét.⁹² A megoldás persze kézenfekvő, papírtranzakciók, fiktív értékesítések történtek, de a hamis ÁFA visszaigénylés sem volt ritka. Természetesen az eredményt több statisztikai torzító tényező is befolyásolta, például az éves átmenő készlet vagy az import repcemag⁹³, a szám és a 3 éves lappangási idő mindenesetre elgondolkodtató. Talán azért, mert hiába tudták, hogy ellenőrzések folynak, hogy az adóhatóság a mezőgazdaságot is ellenőrzi, a repce kevésbé vezető szerepe miatt

⁹² Soha nem találná ki! - Itt buknak ki az ÁFA-csalások! (letöltés ideje: 2014. 10.11.)
http://www.agrarszektor.hu/novenytermesztes/egyeb/soha_nem_talalna_ki_itt_buknak_ki_az_afacsalasok.3692.html (továbbiakban: Soha nem találná ki!)

⁹³ Soha nem találná ki! -...

3 évig tudtak trükközni. És mivel nem volt kényszer, a megfizetés elmaradt, ez pedig a morál hiányára vagy nem megfelelő voltára utal. A problémát egyébként 2012. nyarán oldották meg, amikor is bevezették a fordított ÁFA-t a repce kereskedelemre, erről és a fordított ÁFA, mint megoldás intézményéről majd később a megoldások keretében szeretnék szólni.

Álláspontom szerint, így bár lehet kísérletezni a különféle komolyabb és átfogóbb ellenőrzési eszközökkel, sőt kell is, de ez nem elegendő ahhoz, hogy az emberek tartósan tudatos adófizető állampolgárok legyenek, így az adófizetési morál megváltozására mindenképpen nagyobb hangsúlyt kellene fektetni. Ugyanis, számtalan a “repceéhez hasonló” üzletág működhet ma hazánkban, amelyet teljesen soha nem lehet majd felszámolni, mértéküket csökkenteni a hozzáálláson való változtatással azonban lehet. Ha az adózó - még csak nem is kereskedő - a mai kommunikációs csatornákon keresztül információt szerezhet más országok ÁFA-kulcsairól, kiderítheti, hogy az ÁFA kulcsok tekintetében vezetők vagyunk, míg például olyan országok, mint Luxembourg, Németország vagy Franciaország 15, 19 és 20 %-os adókulcsokat alkalmaznak.⁹⁴ Ez pedig egy átlagos adófizető, fogyasztó állampolgárban is ellenérzéseket válthat ki. A probléma összetett, hiszen a magas adókulcs már egy sokkal korábban kezdődő probléma eredménye. Azt azonban a mindenkori vezetésnek látnia kellene, hogy az adókulcs növelésével és az ellenőrzések szigorításával hosszútávon, az adóbevételek nem növelhetőek.

Vagy mégis? A 2013. év végétől a közvéleményt folyamatosan foglalkoztatta az online pénztárgépek bevezetésének, használatának és hasznának kérdése. Első ránézésre az online pénztárgép az adóhatóság meghosszabbított karja és egyértelműen kényszerelmet tartalmaz, azonban ha jobban megvizsgáljuk, lehet kiderül, hogy ez a rendszer sem tökéletes. A következőkben dolgozatom fő témájának érvényesülését mutatom be egy igencsak aktuális és gyakorlati példán keresztül.

⁹⁴ 2014 European Union VAT rates (letöltés ideje: 2014.10.11.) <http://www.vatlive.com/vat-rates/european-vat-rates/eu-vat-rates/>

8. Az online pénztárgép, az adófizetési morál, és az adófizetési hajlandóság triója

Fejezetünk elején szükséges tisztáznunk, hogy vizsgálódásunk egyik tárgya az online pénztárgép. Mivoltára a jogszabályi rendelkezésekből egyértelmű választ kaphatunk. A jogszabály szerint az online pénztárgép „pénztárgépek műszaki követelményeiről, a nyugtakibocsátásra szolgáló pénztárgépek forgalmazásáról, használatáról és szervizeléséről, valamint a pénztárgéppel rögzített adatok adóhatóság felé történő szolgáltatásáról szóló miniszteri rendeletnek megfelelő, online kapcsolatra képes, adóügyi ellenőrző egységgel felszerelt pénztárgép.”⁹⁵

Az online pénztárgépek kötelező használatáról pedig a korábban hivatkozott 74/2013 (XII.30.) NGM rendelet 1. számú melléklete ad taxatív felsorolást. Összefoglalva elmondható, hogy kötelező a pénztárgépek használata a kiskereskedelem, a szállásoknál, a kölcsönzéssel, javítással és csomagküldő szolgáltatásokkal foglalkozók esetében. Bár az online pénztárgépek bevezetése fokozatosan történt, ennek részletszabályait pedig a NAV honlapján feltüntette, a véghatáridőt 2014. augusztus 31.-ig határozta meg, vagyis a hagyományos pénztárgépeket innentől már – pár igen szűken meghatározott technikai kivétellel – nem lehet használni.⁹⁶

Meg kell azonban jegyezni, hogy a véghatáridő kitűzése nem hoz óriási változást, hiszen a kereskedők nagy része már 2014. január 1.-től – vagy a támogatás⁹⁷ igénylése miatt 2013. december 31. előtt már beszerezte a pénztárgépet, amely – meglátásom szerint – az ÁFA bevételek 2013-as emelkedésének egyik fő oka.

⁹⁵ 74/2013. (XII. 30.) NGM rendelet az üzemeltető részére nyújtott, az általános forgalmi adóról szóló törvény szerinti, a nyugtaadási kötelezettség gépi kiállítással történő megvalósítása esetén kötelező, közvetlen adatlekérdezéssel megvalósított adatszolgáltatást biztosító valamennyi szolgáltatás hatósági áráról és a hatósági árszabályozás részletes szabályairól és egyéb adózási tárgyú NGM rendelet módosításáról. 1 §.

⁹⁶ Véghatáridő az online pénztárgépek bevezetésére.

http://www.nav.gov.hu/nav/online_penztagpek/uzemeltetok_cikkek/Veghatarido_az_online20140811.html (letöltés ideje: 2014. 10.12.)

⁹⁷ Kérdések és Válaszok – Gyakran Ismételt kérdések – Üzemeltetőknek (26-33. kérdés) (letöltés ideje: 2014. 10.14.)

http://nav.gov.hu/nav/online_penztagpek/kerdesek_es_valaszok_gyik/uzemeltetok#faq_4823736

Miután meghatároztuk, hogy kik és milyen pénztárgépet kötelesek használni, érdemes megvizsgálni a rendelkezés társadalmi hátterét. A megnevezett kiskereskedelmi egységek és az online pénztárgép használatára kötelezettek köre nem véletlenül került ily módon kialakításra. Azokra a kereskedelmi területekre ugyanis, ahol kötelezővé tették a pénztárgép használatát, a fekete vagy szürke kereskedelem igencsak jellemző volt, a piaci előfordulásuk gyakori száma miatt pedig az esetek nagy többségében ellenőrizhetetlenek. Az adóhatóság így olyan konstrukciót dolgozott ki, amellyel a nagy létszámú piaci szereplő ellenére is, mintegy jelen tud lenni a kereskedők mellett. Felmerül a kérdés, nem lehetséges, hogy ezzel a felügyelet érzését keltő, szigorú rendszerrel épp az ellenkezőjét váltják ki? Vagy ebben az esetben működhet az adófizetési hajlandóságra történő ráhatás?

Meglátásom szerint az online pénztárgép eklatáns példája az adóhatóságnak az adófizetési hajlandóság elősegítésére tett intézkedéseinek. Az online pénztárgépek ugyanis arra ösztönzik a kereskedőket, hogy tevékenységüket a lehető legtisztább módon, jogszerűen folytassák, hiszen az információk azonnal hozzáférhetőek az adóhatóság részére, így az ellenőrzés valószínűsége és hatékonysága is jelentősen nagyobb. Természetesen jelen van a másik oldal is, azaz, hogy abban az esetben ha a pénztárgépet nem használják az adóhatóságnak csak az általános ellenőrzési módszerei maradnak, amelynek nehézségeiről korábban beszámoltam.

Tekintsük át az online pénztárgépek első statisztikáit. Az adóhatóság állítása szerint a változás igenis érzékelhető. 2014-ben a 2013-as év ugyanazon időszakához képest 55 milliárd forinttal nagyobb bevételt hozott a pénztárgépekkel érintett szektor, amely csaknem 15 %-os javulás. Az ellenőrzés is viszonylag hatékonyan működik, az esetek csaknem 12%-ában fedeztek fel hiányosságokat, amely csaknem 3000 pénztárgépet érint.⁹⁸ Az adóhatóság tehát sikerként tekint a pénztárgépek bevezetésére.

A kezdeményezés, a hajlandóságra történő ráhatása ellenére jó eredményeket hozott és hozhat a jövőben is. A sajtóban nyomon követhető társadalmi felháborodás eleinte jelentős volt, és talán még ma is jelen van, de a tények vitathatatlanok. Több ÁFA-

⁹⁸ NAV: Több tízmilliárd pluszpénzt hoztak a pénztárgépek. (letöltés ideje: 2014. 10.20.).
http://hvg.hu/gazdasag/20140725_NAV_Tobb_tizmilliard_pluszpenzt_hoztak_a

bevallás, több bevétel és végső soron az üzletek jelentős részében az online pénztárgépek a mindennapok részévé váltak. Talán pont ez az, ami miatt hatékony lehet a rendszer, ugyanis nem csak egy-egy szektort érint a változás, hanem átfogó, egyébként egymással konkuráló vállalkozásokat, melyek közül így egyikük sem kerül „hátrányba a tisztesség miatt”.

Persze felmerül a kérdés, hogy az olyan kis gazdasági egységek, melyek számára néha a „pult alól” történő értékesítés volt az egyetlen nyereség forrás, hogyan maradhatnak majd versenyképesek. Megfontolandó lehet ilyen esetekben a méltányosság alapelveinek valamiféle kiterjesztése, hogy ők is jogszerűen tudjanak bevételhez jutni, ezt azonban majd csak a gyakorlat vagy egy későbbi szabályozás alakíthatja ki.

Végső soron pont a társadalmi érintettség széles spektruma lehet az, ami miatt az online pénztárgépek hosszabb távon a moralitás változását is megvalósíthatják, ugyanis ha a rendszert fenn tudják tartani, előbb-utóbb a nyugtaadás, az ÁFA- fizetés megmaradhat az adófizetők tudatában. Azonban ne legyenek tévképzeteink. Pult alól sajnos még ma is nagyon sokan árulnak, amely ellen nem sok mindent lehet tenni, hisz az adókulcs a pénztárgépek ellenére is 27 % marad.

9.Összegzés, értékelés

A személyi jövedelemadó esetében láthattuk, hogy a megoldás talán egyszerűbb, mint hittük volna. Bár az SZJA parázs sajtó és szakmai viták kereszttüzében állt, 2011-től azonban a bevételek növekedésnek indultak, mely nagy része a kommunikációnak és a kedvezményeknek, köszönhető. Itt a cél elérése az, hogy az adózókat legalább ugyanolyan helyzetbe hozzunk, mint voltak. Úgy vélem, hogy a megfelelő kedvezmények nyújtásával, illetőleg a rendszer kedvezményeinek kihasználásáról szóló megfelelő tájékoztatás esetén az SZJA bevételek további növekedésnek indulhatnak.

Hosszútávon talán nem szerencsés az egykulcsos rendszer, hiszen legyen szó bármilyen kedvezményről, az adófizetőkön előbb-utóbb az igazságtalanság érzete uralkodhat el, mivel az adórendszer nem elég progresszív. Ahogy pedig a társadalmi jövedelemkülönbségek nőnek, e probléma annál gyakrabban fog megjelenni a köztudatban. Az igazságosság, a progresszivitás eltűnésének következményeit pedig korábban ismertettem.

Az ÁFA esetében komplikáltabb a helyzet. Úgy gondolom, hogy az adóhatóság részéről fogatosított jelenlegi ellenőrzési módok, illetve módszerek megfelelőek és elegendőek. Más, új ellenőrzési módok talán már az ellenkező érzetet - történetesen egy állandó felügyelet helyett, egy állandó irányítás érzetét - keltenék az emberekben. Az online pénztárgépek bevezetésével, ez az érzet talán már ki is alakult, bár ebben kétségtelenül közrejátszott a tény, hogy a pénztárgépek beszerzését a kereskedőknek –bizonyos esetekben, részben - maguknak kell, illetve kellett finanszírozniuk. Figyelemreméltó azonban, hogy mindezek ellenére is úgy tűnik, a rendszer működik és a kezdeti nehézségek után a pénztárgépekről alkotott vélemények is pozitív irányba mutatnak.

A 7.1 alfejezetben írt, az adó meg nem fizetésére irányuló magatartások esetében, talán megoldást jelenthet a fordított ÁFA rendszere. A statisztikák azonban abba az irányba mutatnak, hogy ez csak ideiglenes megoldás, hiszen az ÁFA hozzáadott érték adóvá tétele a környező országok piacára sodorja az adócsalókat. Ezt támasztja alá az Európai Bizottság közleménye is, melyben a fordított adózás hátrányaira is felhívják a figyelmet,

továbbá arra, hogy a mezőgazdasági szektorban elsősorban az ellenőrzésekre kell fektetni a hangsúlyt.⁹⁹

Az adókulcs magas volta szintén nem tesz jót az adófizetési morálnak. Így ezen javítani csakis adócsökkentéssel, vagy legalábbis bizonyos termékcsoporthoz adócsökkentéssel, esetlegesen egyediesített kedvezményekkel lehet. Hiába működik jól a kontroll, ha az emberek adófizetési morálját nem tudják átformálni. Ha az adózók bensőjében nem történik változás, az ilyen magas és mindenre kiterjedő adónem esetében a „feketetés” ugyanúgy jelen lesz.

Mind az ÁFA, mind az SZJA és más adónemek esetében is érdekes lehet egy-egy külföldön is alkalmazott modell, melyet – bár bírálatok érnek – mégiscsak hathat az adófizetési morálra. Svédországban megjelent az adótervezés¹⁰⁰ (skatteplanering) míg Dániában (Tax avoidance) az adó minimalizálásra vagy elkerülésre irányuló legális jogügylet.¹⁰¹ Ezek az ügyletek az országokban nem büntetendők, az adóterheket azonban enyhítik, így lehetséges, hogy az adófizetők a saját maguk által minimalizált adót, már nagyobb valószínűséggel fizetik meg.

Ezekhez hasonló jogszerű adóellenállási forma létezik Magyarországon is, ez pedig az adókikerülés, ennek korlátai azonban az adóeljárás alapelvei.¹⁰² Ez az intézmény azonban olyannyira erősen szabályozott és korlátozott, hogy a kevésbé igazságosnak vélt rendszer érdemi ellenpólusaként nem funkcionálhat.

Vizsgálódásaim során arra a következtetésre jutottam, hogy az adórendszert bizonyos mértékig „adózóbarátabbá” kell átalakítani. Az adót meg nem fizetők célja –legtöbbször -

⁹⁹ A Bizottság Közleménye a Tanácsnak a 2006/112/EK tanácsi irányelv 395. cikkének megfelelően. (letöltés ideje: 2014. 10.25.) <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52013DC0148>

¹⁰⁰ Svédországban megengedett a legális adótervezés (skatteplanering). A svéd adóhatóság elismeri az adózók választási lehetőségét, tehát az adóminimalizálás alkalmazhatóságát, ha szándékuk nem közvetlenül és kizárólag az adó kikerülésére irányul. SZILOVICS (2003) i.m. 38.

¹⁰¹ A dán Tax avoidance olyan jogszerű ügylet, amely az adó minimalizálásával vagy elkerülésével jár. Ha legális eszközökkel valósítják meg, akár az adócsökkentés is lehet kizárólagos célja, ebben különbözik a svéd modelltől. Pontosán emiatt nehezebben is szabályozható. A dán adózási rendszer esetében továbbá érdekes tény, hogy az adónemfizetés hangsúlyát a nemzetközi fellépésre helyezik. Uo.: 39-40.

¹⁰² HALUSTYIK: Pénzügyi Jog... i.m. 74.

az, hogy több bevételhez jussanak. Ez egy minimalizált, vagy legalábbis azt az érzetet keltő adóval talán biztosítani lehetne, és ebben az esetben valóban hatásos fegyver lehet a bírságok megemlése. Véleményem szerint a morál megváltoztatásával egyidejűleg a hajlandóságra gyakorolt hatás hosszútávon is eredményes lehet. Utópisztikus azonban azt gondolni, hogy az „adózóbarátabb” adórendszer megszüntetné az off-shore cégekben vagy a nemzetközi adóparadicsomokban, illetve a körhinta-csalásokban a magyarok részvételét. Itt ugyanis már régen nem moralitási okokból történő adó meg nem fizetésről, hanem nyereségelhajzásról és szervezett adóelkerülésről van szó, amely területen a pénzügyi jog már meghátrál.

Nem szabad elmennünk azon alapvető társadalmi gondolatok mellett sem, melyek sokkal inkább rendeződnek valamilyen jog vagy jogosultság köré, mint a kötelezettségek köré. Senki sem szeret valamivel tartozni, valamit kötelezően teljesíteni, ám annál inkább szeretnek az emberek kapni és valamire igényt formálni. Az adófizetési morál esetleges hiányának gyökerei innen eredeztethetőek. Ha tehát az adófizetők nem érzik igazságosnak a rendszert, továbbá a moralitásuk sem változik, a reakció az adó meg nem fizetése. Figyelemreméltó ebben a kontextusban az Alaptörvény O) cikke¹⁰³, melyben egy szemléletváltás tükröződik, ahol is alkotmányos szinten jelenik meg a közteherviselési kötelezettség, ám ahhoz, hogy ez valódi változást hozzon, további intézkedésekre lesz szükség.

Hova tovább? Az adókulcs csökkentés a mindenkori politika központi témája, így csak az a megoldás, hogy csökkentsük az adókulcs mértékét, nem tekinthető teljesen kielégítőnek (bár figyelemreméltóságát már többször kihangsúlyoztam). Meglátásom szerint az adófizetési morálra történő ráhatás leginkább a gyakorlatban ismerhető fel, főképp a méltányosság alapelvének megvalósulásakor. Magam részéről így üdvözlendőnek tartom a NAV útmutatóit, amelyben konkrét kritériumokként¹⁰⁴ jelenik meg a méltányosság, amellyel az adófizetési morált befolyásolni lehetne, de az adózási folyamat e szakaszában, meglátásom szerint, már késő. Nem lenne jobb, ha mindezt már az

¹⁰³ „Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.”

¹⁰⁴ NAV útmutató 10.

adófizetési kötelezettség keletkezésekor is kifejezésre juttatnánk? Miért ne lehetnénk méltányosak a becsületes adófizetőkkel is, még mielőtt eljárást indítanánk ellene? Miért ne értesülhetne az adófizetők szélesebb rétege arról, hogy a rendszer „nem is olyan rossz”? E kérdéseket megválaszolni azonban már nem tiszttem.

Végszóként megjegyezném, hogy nem az adófizetési morál befolyásolása jelentheti az áttörő megoldást a pénzügyi bűncselekmények felszámolásában. Az adófizetési morállal az adóbevételeket növelni lehet, és így ezzel párhuzamosan a trükközést és a csalást visszaszorítani, de van az adóellenállásnak egy olyan szegmense – off-shore cégek, adóparadicsomok, tudatos adócsalás - mely a büntetőjog terrénumába tartozik. Így megállapítható, hogy ma is fennáll az a fajta kettősség mely a büntetőjog és a pénzügyi jog között osztja fel a pénzügyi bűncselekmények elleni fellépést. Az a tény pedig, hogy az adófizetési morál javításával csak ez utóbbi szabályozási területére tudunk hatni, semmivel sem csökkenti az intézmény figyelemreméltóságát.

Hivatkozott irodalom:

ANGYAL PÁL: A magyar büntetőjog kézikönyve 8. Adócsalás, Athenaeum Budapest, 1930.

BELYÓ PÁL: A rejtett gazdaság nagysága és jellemzői. Statisztikai szemle, 86. évf. 2. szám.

BENNO TORGLER: Tax Compliance and Tax Morale: A Theoretical and Empirical Analysis, Edward Elgar Publishing, Bodmin, 2007.

BETTY R. JACKSON AND VALERIE C. MILLIRON.: Tax Compliance Research, Findings Problems and Prospects. Journal of Accounting Literature. 1986/5

CSIGÓ PÉTER: Társadalmi rétegződés és egyenlőtlenségek In: S. NAGY KATALIN: Szociológia Közgazdászoknak, Budapest, Typotex, 2007.

FÖLDI ANDRÁS-HAMZA GÁBOR: A Római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó Budapest, 2011.

GÁSPÁR ANDREA: A magyar adórendszer és annak mezőgazdasági egyéni vállalkozókra gyakorolt hatása az Észak-alföldi Régióban, Doktori (PhD) értekezés, Gödöllő 2011.

HALUSTYIK ANNA: Pénzügyi Jog I. Budapest, Pázmány Press, 2013.

JÁVORSZKI TAMÁS: Az adócsalás törvényi tényállásának története, Belügyi szemle, 2005/4. (LIII.évfolyam)

KREKÓ JUDIT – P. KISS GÁBOR: Az Adóelkerülés és a magyar adórendszer. Magyar Nemzeti Bank tanulmányok 65. Budapest, 2007.

LEPSÉNYI MÁRIA: A személyi jövedelemadó 2012.-évi változásai, Adóvilág, 2011. december, XV.évf. 13-14.szám

LOMNICI ZOLTÁN - Adóperek könyve, HVG-ORAC, Budapest, 1999.

MÉDER ZSOMBOR ZOLTÁN – SIMONOVITS ANDRÁS –VINCZE JÁNOS: Adómorál és Adócsalás – társadalmi preferenciák és korlátozott racionalitás, Közgazdasági Szemle, LIX. évf., 2012. október

MIRCO TONIN: Minimum Wage and tax evasion: Theory and evidence in. MNB Working Papers, Budapest 2009/2.

MOLNÁR GÁBOR MIKLÓS: Az Adócsalás. Doktori értekezés Pécs, 2011.

NAGY GERGELY: Adózás és költségvetési fizetési kötelezettségek ellenőrzésének módszertana és informatikai támogatottsága, Doktori Értekezés, Miskolc 2010.

NAGY KÉPES BIBLIA, Pantheon, 1993

Nemzeti Fejlesztési Minisztérium: Feketegazdaság elleni fellépés lehetséges adójogi eszközei gazdasági, illetve állami bevételt növelő alkalmazásának eredményességére irányuló hatásvizsgálat. Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 2013. május.

SAMUELSON, PAUL A. – NORDHAUS, WILLIAM D.: Közgazdaságtan III. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1990

SIMON ISTVÁN: Pénzügyi Jog II., Osiris kiadó, Budapest, 2012.

SIMONOVITS ANDRÁS – Adómorál és Adórendszer, Közgazdasági Szemle, LVII. évf., 2010. június.

SZILOVICS CSABA: Adózási ismeretek és adózói vélemények Magyarországon (2002-2007) Szerzői kiadás, Pécs, 2008.

SZILOVICS CSABA: Csalás és Jogkövetés az Adójogban, Gondolat, Budapest, 2003.

TAKÁCS GYÖRGY: Az Adómorál: Kísérlet az adóerkölcs társadalmi, történeti és politikai alapjainak meghatározására. Franklin Társulat bizománya, 1929. Magyar Jogászegyleti Értekezések XX. kötet 99. füzet.

Tax Planning. Tax Avoidance and Tax Evasion, Asian Pacific Tax Conference, Singapore. 1983.

Hivatkozott jogszabályok:

1405. évi X. törvénycikk a polgárok és a városok egyes lakosai a királynak adót fizetni tartoznak

1405. évi XX. törvénycikk külföldi sókat nem szabad behozni és azokat az ország lakók ne is használják

1868. évi XXI. törvénycikk a községek kivetése, befizetése, biztosítása, behajtása és pénzügyi törvényszékek felállítása iránt

1883. évi XLIV. törvénycikk a községek kezeléséről

1920. évi XXXII. törvénycikk az államkincstár megkárosítására irányuló büntetésekről és vétségekről

1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

2003. évi XCII. törvény az adózás rendjéről

2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről

Internetes hivatkozások:

<http://www.dip.hu/index.php?action=cikk&id=5854>

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_d6_1100_1101_1103_adozas_t_b_scom/borito_iHC3kZVDjjG0vS0h.html

<http://mek.oszk.hu/03400/03410/html/3116.html>

<http://botosbalint.hu/wp-content/uploads/2013/01/16139.jpg>

http://nav.gov.hu/data/cms239727/Birsagolasi_utmutato_2012.pdf

http://www.nav.gov.hu/data/cms319927/3003_2014_2014.01.24.pdf

<http://www.heritage.org/research/reports/2004/06/the-laffer-curve-past-present-and-future>

<http://ado.hu/rovatok/ado/a-szemelyi-jovedelemado-2010-ben>

<http://www.portfolio.hu/gazdasag/adozas/magyarorszage lett a harmadik legalacsonyab>

[b szja-kulcs.183304.html](http://www.szja-kulcs.183304.html)

http://www.napi.hu/magyar_gazdasag/dramai_eredmenyt_hozott_a_felmeres_a_magyarok_fele_szegeny.568318.html

http://www.napi.hu/ado/elarulta_a_kormany_mi_is_az_egykulcsos_szja_valodi_celja.569084.html

http://www.nav.gov.hu/nav/regiok/nyugat_dunantul/nyugatudantul/aktualis/csaladikedv2014.html?query=csal%C3%A1di%20j%C3%A1rul%C3%A9kkedvezm%C3%A9ny

http://mno.hu/magyar_nemzet_gazdasagi_hirei/tiz-szazalek-ala-csokkeno-ado-1199601

[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/patyi_adrienn_az_afa_adonemre_elkovetett_adocsalas_egyeb_elkovetesi_magatartasai\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/patyi_adrienn_az_afa_adonemre_elkovetett_adocsalas_egyeb_elkovetesi_magatartasai[jogi_forum].pdf)

http://magyaryprogram.kormany.hu/download/b/41/70000/ARPO1119_Feketegazdasag_hatasvizsgalat.pdf

http://hvg.hu/gazdasag/20140529_NGM_online_penztargetpek_kisker

http://www.nav.gov.hu/nav/regiok/eszak_magyarorszag/eszakmagyarorszag/aktualis/fokozott0706.html?query=fokozott%20ad%C3%B3hat%C3%B3s%C3%A1gi%20fel%C3%B4gyelet

http://ec.europa.eu/anti_fraud/about-us/mission/index_hu.htm

http://www.agrarszektor.hu/novenytermesztes/egyeb/soha_nem_talalna_ki_itt_buknak_ki_az_afacsalasok.3692.html

http://www.nav.gov.hu/nav/online_penztargetpek/uzemeltetok_cikkek/Veghatarido_az_online20140811.html

http://nav.gov.hu/nav/online_penztargetpek/kerdesek_es_valaszok_gyik/uzemeltetok#faq4823736

http://hvg.hu/gazdasag/20140725_NAV_Tobb_tizmilliard_pluszpenzt_hoztak_a

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52013DC0148>

http://nav.gov.hu/data/cms202022/Afakulcsok_2011.pdf

<http://www.vatlive.com/vat-rates/european-vat-rates/eu-vat-rates>